

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Юридичний факультет

Кафедра конституційного права

**ПАРЛАМЕНТАРИЗМ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**

ПРАКТИКУМ

для студентів юридичного факультету,
які навчаються за освітньо-професійною програмою магістра

Галузь знань 0304 “Право”
Напрямок підготовки: Право 8.030401

Львів – 2017

Рабінович С.П.

Парламентаризм в Україні: проблеми теорії і практики : Практикум для студентів юридичного факультету, які навчаються за освітньо-професійною програмою магістра / Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 67 с.

Рекомендовано до друку
рішенням кафедри конституційного права
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № від квітня 2017 р.)

© Рабінович С.П., 2017
© ЛНУ ім. І.Франка, 2017

ЗМІСТ

Вступ	4
Рекомендована література до всіх тем курсу	7
Інтернет-ресурси	7
Зміст навчальної дисципліни	8
Плани семінарських і практичних занять	13
<i>Тема 1. Парламентаризм як політико-правова практика і конституційно-правова доктрина</i>	13
<i>Тема 2. Парламент як представницький орган</i>	19
<i>Тема 3. Парламентські політичні партії і парламентаризм</i>	24
<i>Тема 4. Об'єднання народних депутатів у Верховній Раді України.</i>	28
<i>Тема 5. Коаліція депутатських фракцій. Правовий статус парламентської опозиції та його вдосконалення</i>	36
<i>Тема 6. Органи Верховної Ради України</i>	41
<i>Тема 7. Правовий статус народного депутата України. Депутатський індемнітет та імунітет</i>	44
<i>Тема 8. Функції та повноваження Верховної Ради України</i>	48
<i>Тема 9. Ефективність діяльності Верховної Ради України та методи її оцінювання</i>	51
<i>Тема 10. Законодавчий процес у Верховній Раді України та напрямки його вдосконалення</i>	53
<i>Тема 11. Конституційно-правове регулювання лобістської діяльності у законотворчому процесі</i>	58
<i>Тема 12. Парламентський контроль і проблеми його ефективності</i>	59
<i>Тема 13. Відносини Верховної Ради України з Президентом України і Кабінетом Міністрів України</i>	61

ВСТУП

Викладання проблем теорії і практики парламентаризму в Україні кафедрою конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка для студентів юридичного факультету, які здобувають освітній ступінь «Магістр», було розпочато 2007 року під керівництвом професора В.І. Чушенка. З того часу відбулася низка важливих змін як у конституційному праві нашої держави, так і в організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України. Зокрема, з жовтня 2010 року по лютий 2014 року парламентсько-президентську форму державного правління в Україні було змінено на президентсько-парламентську, що мало наслідком обмеження засад парламентаризму на користь підсилення принципів президенціалізму, звуження компетенції Верховної Ради України, зокрема, у сфері формування Кабінету Міністрів України, відмову від законодавчого врегулювання функціонування парламентської опозиції тощо.

Революція гідності 2013-2014 років започаткувала новий етап у розвитку українського парламентаризму, пов'язаний із поверненням до парламентсько-президентської форми державного правління. Ці обставини, вже вдруге після конституційної реформи 2004 року, актуалізували вивчення студентами юридичних факультетів вищих навчальних закладів освіти теоретичних і практичних аспектів парламентаризму в Україні.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Парламентаризм в Україні: проблеми теорії і практики» є одержання студентами юридичного факультету, які здобувають освітній ступінь «Магістр», поглиблених теоретичних та практичних знань, умінь та навичок за конституційно-правовою спеціалізацією, загальних засад методології наукової та професійної юридичної діяльності у сфері організації вищих органів публічної влади в Україні, а також інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру магістерського рівня професійної діяльності юриста. Вивчення дисципліни, зокрема, передбачає поглиблений конституційно-правовий аналіз роботи Верховної Ради України, проблемних аспектів функціонування парламенту в системі органів публічної влади й правових аспектів діяльності народних депутатів України і парламентських депутатських об'єднань.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є системний аналіз парламентського права України навчальної та монографічної літератури, здобуття студентами навичок із застосування теоретичних положень на практиці шляхом вирішення аналітичних завдань і практичних казусів.

Успішне засвоєння матеріалу курсу передбачає ґрунтовне засвоєння навчальних дисциплін «Конституційне право України» і «Конституційне право зарубіжних держав» та знаходиться у системних зв'язках із низкою інших навчальних дисциплін, які вивчаються студентами професійної магістратури, зокрема «Удосконалення виборчого права та виборчих систем в Україні», «Система

стримувань і протываг в Україні», «Повноваження та форми діяльності народного депутата», «Конституційно-правова відповідальність глави держави, члена парламенту та уряду».

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні набути здатність розв'язувати комплексні проблеми теорії та практики парламентаризму та дослідницько-інноваційної діяльності у сфері імплементації досвіду зарубіжного парламентаризму в національну державно-правову практику, що передбачає глибоке переосмислення наявних в створення нових цілісних знань, а також професійної практики у сфері державного будівництва.

Зокрема, студент повинен оволодіти такими компетентностями:

теоретичні знання: мати концептуальні знання в галузі методології наукових досліджень концепцій народного представництва, знати поняття і особливості народного представництва в Україні, специфіку формування і реалізації українського парламентаризму, тенденції його розвитку, проблеми функціонування інститутів народного представництва; знати класифікацію різновидів парламентаризму; види і типи сучасних парламентів; види парламентського представництва; переваги і недоліки двопалатної організації парламенту; розуміти місце парламенту в механізмі стримувань і протываг у парламентсько-президентській республіці; знати сутність методів оцінки ефективності діяльності парламенту.

емпіричні (фактологічні) знання: знати джерела парламентського права України; зміст джерел парламентського права України, практику їх застосування і тлумачення; зміст гарантій діяльності виборних посадових осіб і протидії корупції, стандарти Ради Європи щодо належної практики щодо політичних партій; конституційно-правовий статус політичних партій в Україні; правовий статус депутатських фракцій і груп; конституційний статус коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України; конституційно-правовий статус політичних партій в Україні; систему органів Верховної Ради України; правові засоби розв'язання конфліктів, що можуть виникати у сфері розподілу компетенції між вищими органами державної влади.

когнітивні (інтелектуально-творчі) вміння - здійснювати критичний аналіз, оцінку і синтез нових ідей, поглядів, концепцій у сфері теорії та практики парламентаризму; моделювати й здійснювати порівняльний аналіз альтернативних шляхів розв'язання проблемних ситуацій у сфері функціонування Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади; аналізувати практичні ситуації і давати оцінку юридичним, політико-правовим і політичним позиціям з питань діяльності парламенту в Україні, правового статусу політичних партій, народних депутатів України, депутатських об'єднань та органів Верховної Ради України.

практичні вміння: вміти застосовувати отримані знання для використання в практичній діяльності, пов'язаної із застосуванням норм парламентського права; володіти термінологічним апаратом дисципліни; навичками експертної оцінки і виступів перед аудиторією; методами юридичного аналізу та тлумачення джерел парламентського права; методами оцінки ефективності роботи парламенту;

вміннями розробляти обґрунтування актів Верховної Ради України та в її відносинах з іншими органами публічної влади в Україні;

комунікація: вести спілкування в діалоговому режимі з науковою спільнотою правників-конституціоналістів та громадськістю в галузях парламентаризму, парламентського права та міжнародних стандартів забезпечення діяльності політичних партій і парламентаріїв; здійснювати обмін інформацією й результатами вивчення кращих практик зарубіжного парламентаризму;

автономність і відповідальність: бути здатною ініціювати інноваційні проекти в галузі національної конституційно-правової імплементації міжнародних стандартів і кращих практик функціонування парламенту в зарубіжних державах, виявляти ознаки лідерства та автономності під час їх реалізації.

Рекомендована література до всіх тем курсу

1. Шаповал В.М. Основи теорії парламентаризму / Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К. : Парламент. вид-во, 2015. – 136 с.
2. Лінецький С.В., Крижанівський В.П. Коментар до Регламенту Верховної Ради України / Відділ демократії і врядування Місії USAID в Україні. – 730 с. URL: http://radaprogram.org/sites/default/files/publications/komentar_do_reglamentu-berez-2015.pdf
3. Ришелюк А. М. Законотворчість в Україні /А.М. Ришелюк. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. – 333 с.
4. Довідник з практичного конституціоналізму /упоряд. О.Л. Копиленко та ін. К. : Парламентське вид-во, 2015. – 327 с.
5. Парламентаризм: реєстр термінів і понять / авт.-упоряд. О. Л. Копиленко та ін. – К. : К.І.С., 2012. – 512 с.
6. Шляхтун П. Парламентаризм : Словник-довідник . – К. : Парламентське вид-во, 2003. – 151 с.

Інтернет-ресурси

- Офіційний портал Верховної Ради України URL:
- Журнал Верховної Ради України «ВІСЬ» URL: <http://www.rada.gov.ua.viche.info/>
- Лабораторія законодавчих ініціатив URL: <http://www.parlament.org.ua/>
- «Часопис Парламент» Лабораторії законодавчих ініціатив URL: <http://www.parlament.org.ua/category/chasopis/>
- Інститут виборчого права URL: <http://www.eli.org.ua>
- Комітет виборців України URL: <http://www.cvu.org.ua/>
- Венеціанська Комісія / Venice Comission URL: <http://www.venice.coe.int/webforms/events/>
- ОБСЄ/ OSCE URL: <http://www.osce.org/>
- Парламентська Асоціація Співдружності / Commonwealth Parliamentary Association (CPA) URL: <http://www.cpaHQ.org/cpaHQ/>
- Міжпарламентський Союз / Inter-Parliamentary Union (IPU) URL: www.ipu.org/
- Національний Демократичний Інститут з міжнародних відносин / National Democratic Institute for International Affairs (NDI) URL: <http://www.ndi.org/>
- Партнерство Відкритого Урядування / Open Government Partnership URL: <http://www.opengovpartnership.org/groups/legislative>
- OpeningParliament.org URL: <http://www.openingparliament.org/>

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ I. ПАРЛАМЕНТ І ПАРЛАМЕНТАРИЗМ

Тема 1. Парламентаризм як політико-правова практика і конституційно-правова доктрина

Основні етапи еволюції представницьких інститутів в Європі. Історичні витоки парламентаризму. Функції парламенту. Поняття законодавчої влади. Британський парламентаризм і концепція «верховенства парламенту».

Основні підходи до визначення поняття парламентаризму. Ознаки та принципи парламентаризму. Поняття парламентаризму. Парламентаризм і конституціоналізм. Парламентаризм і форма державного правління. Парламентаризм і політичний режим.

Класифікація різновидів парламентаризму за А.Георгіцею. Незавершений парламентаризм. Парламентське правління. Моністичний парламентаризм. Дуалістичний парламентаризм. Раціоналізований парламентаризм. Парламентський міністеріалізм. Парламентаризм і президенціалізм.

Види і типи сучасних парламентів за структурою, за способом визначення компетенції, за роллю в механізмі держави. Криза парламентаризму та її прояви.

Ідеї парламентаризму в конституційно-правовій думці України ХХ ст. Етапи розвитку парламентаризму в Україні.

Трансформації форми державного правління в Україні (1990-2014).

Поняття парламентського права України. Джерела парламентського права України та їх особливості. Роль політико-правових документів (кодекси належних практик, кодекси депутатської етики, «керівні принципи» тощо) і політичних норм у регулюванні діяльності парламенту, парламентських об'єднань та парламентаріїв.

Тема 2. Парламент як представницький орган

Концепції представницького правління в конституційно-правовій доктрині (Дж. Лок. Ш.-Л. Монтеск'є, Дж. Ст. Міл). Ідеї Дж.Бентама і Б.Констана.

Доктрина народного суверенітету і представницький мандат парламентарія (Ж.-Ж. Руссо, Е.Берк, Ж.-А.Кондорсе). Поняття і типи представницького мандату. Вільний мандат. Імперативний мандат і його різновиди. Відмова від імперативного мандату на користь вільного у конституційній практиці європейських держав.

Парламентське представництво та його різновиди. Загальнонаціональне (народне) представництво. Регіональне (територіальне) представництво. Реальне (куріальне, групове, корпоративне) представництво.

Структура парламенту. Історичні витоки і сучасні тенденції зарубіжного бікамералізму. Повноваження верхньої палати парламенту і види верхніх палат. Порядок формування верхніх палат сучасного парламенту. Організація

законодавчого процесу в двопалатному парламенті. Переваги і недоліки двопалатної організації парламенту.

Тема 3. Парламентські політичні партії і парламентаризм

Конституційно-правовий механізм формування парламенту. Загальне виборче право. Виборчі системи та їх вплив на формування партійної системи у практиці зарубіжних країн.

Формування партійної системи в Україні.

Поняття, функції та типи політичних партій. Різновиди партійних систем. Стандарти Ради Європи щодо належної практики щодо політичних партій. Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні.

Правові засоби державного контролю за фінансуванням політичних партій та виборчих кампаній в Україні.

МОДУЛЬ II. СКЛАД І СТРУКТУРА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Тема 4. Об'єднання народних депутатів у Верховній Раді України.

Конституційно-правове регулювання представницького мандату народного депутата України (1996-2014). Партійний імперативний мандат і «парадокс парламентського представництва».

Депутатські фракції і групи як різновиди парламентських об'єднань: поняття і умови формування за законодавством зарубіжних держав. Конституційно-правовий статус депутатських фракцій і депутатських груп у Верховній Раді України. Погоджувальна рада депутатських фракцій (депутатських груп).

Конституційно-правове регулювання представницького мандату парламентарія в зарубіжних країнах. Конституційно-правове регулювання представницького мандату народного депутата України. Проблема «партійного імперативного мандата».

Фракційна дисципліна та система засобів її забезпечення в практиці зарубіжного парламентаризму. Політичні і правові засоби забезпечення фракційної дисципліни в практиці українського парламентаризму. Проблема міжфракційних переходів.

Тема 5. Коаліція депутатських фракцій. Правовий статус парламентської опозиції та його вдосконалення

Конституційно-правовий зміст понять «парламентська більшість» і «парламентська опозиція». Конституційний статус коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. Коаліційна угода.

Конституційний статус коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Правовий статус парламентської опозиції у зарубіжних країнах (Великобританія, ФРН, Франція, Італія, Іспанія, Португалія). Становлення, законодавче закріплення та перспективи правового регулювання статусу парламентської опозиції у конституційному праві України. Вдосконалення правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні.

Тема 6. Органи Верховної Ради України

Система органів Верховної Ради України. Керівні органи. Робочі органи. Допоміжні органи. Спеціалізовані органи парламентського контролю.

Конституційно-правовий статус органів Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України. Заступники Голови Верховної Ради України.

Комітети Верховної Ради України.

Тимчасові спеціальні й тимчасові слідчі комісії.

Апарат Верховної Ради України.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Рахункова палата.

Тема 7. Правовий статус народного депутата України. Депутатський індемнітет та імунітет

Конституційно-правовий статус народного депутата України. Види прав і обов'язків народного депутата.

Депутатський індемнітет і депутатський імунітет: поняття і зміст. Гарантії депутатської діяльності за конституційним правом зарубіжних держав. Депутатський імунітет та індемнітет за конституційним правом України.

Напрямки конституційного реформування статусу народного депутата.

Попередження конфлікту інтересів у депутатській діяльності.

Депутатська етика і дисциплінарна відповідальність народного депутата. «Загальні етичні принципи для членів парламенту».

МОДУЛЬ III. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Тема 8. Функції та повноваження Верховної Ради України

Функції і компетенція парламенту: поняття і види. Конституційні повноваження Верховної Ради України.

Конституційно-правове забезпечення реалізації основних повноважень Верховної Ради України. Законодавчі повноваження та правові форми їх реалізації. Кадрово-номінаційні повноваження. Формування органів державної влади. Призначення посадових осіб. Бюджетні повноваження. Контрольні повноваження Верховної Ради України і правові механізми їх забезпечення.

Зовнішньополітичні повноваження. Квасісудові повноваження.

Межі повноважень Верховної Ради України як предмет розгляду Конституційним Судом України. Доктрина «політичної доцільності» в практиці Конституційного Суду України.

Тема 9. Ефективність діяльності Верховної Ради України та методи її оцінювання

Ефективність діяльності парламенту: поняття та види. Методи оцінки ефективності функціонування парламенту. Кількісні та якісні методи. Критерії оцінки якості роботи парламенту. Індикатори ефективності функціонування сучасного парламенту.

Джерела міжнародних стандартів функціонування ефективних парламентів. Міжнародна IDEA методологія оцінки демократичних держав (International IDEA's State of Democracy assessment methodology). Індекс парламентських повноважень (Parliamentary Powers Index). Індекс спроможності Конгресу (Congressional Capabilities Index).

Керівні принципи демократичних парламентів (Benchmarks for Democratic Legislatures). Європейські стандарти законотворчої діяльності.

«Біла книга» українського парламентаризму.

Тема 10. Законодавчий процес у Верховній Раді України та напрямки його вдосконалення

Конституційний процес та способи його реалізації в Україні. Внесення змін до Основного Закону України. Процес розробки і прийняття нової конституції. Проблемні аспекти новітнього конституційного процесу в Україні.

Поняття закону і законодавства: законодавча практика, рішення Конституційного Суду України і українська конституційна доктрина.

Вдосконалення законодавчої процедури у Верховній Раді України. Внесення законопроекту до Верховної Ради України органами або особою, які мають право законодавчої ініціативи. Розгляд законопроектів. Прийняття закону чи іншого правового акта Верховної Ради України. Підписання та обнародування закону чи іншого правового акта Верховної Ради України.

Делегування законодавчих повноважень Президенту України. Делегування законодавчих повноважень Кабінету Міністрів України.

Тема 11. Конституційно-правове регулювання лобістської діяльності у законотворчому процесі

Поняття лобістської діяльності (лобізму, лобіювання). Структура лобістських відносин. Класифікація видів, форми методів лобізму. Конституційно-правові форми лобіювання у правотворчому процесі в країнах загального та континентального

права. Конституційно-правові засади лобіювання у правотворчому процесі Європейського Союзу.

Лобістські відносини в органах державної влади України: проблеми і напрямки конституційно-правового регулювання. Лобістські можливості у Верховній Раді України. Законодавчі ініціативи й механізми узгодження інтересів. Концепція закону про регулювання лобістської діяльності.

Тема 12. Парламентський контроль і проблеми його ефективності

Поняття, принципи, види, форми парламентського контролю. Проблема ефективності парламентського контролю в умовах кризи парламентаризму.

Парламентські слухання. Тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України і проблеми підвищення ефективності їх діяльності.

Парламентський контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України. Розгляд звітів і доповідей Кабінету Міністрів України. «Година запитань до Уряду».

Дискусійні аспекти здійснення парламентського контролю окремими народними депутатами за Законом України «Про статус народного депутата України».

Парламентський контроль у бюджетно-фінансовій сфері. Контроль за виконанням закону про Державний бюджет України. Проблеми підвищення ефективності функціонування Рахункової палати.

Парламентський контроль у сфері прав людини і громадянина. Проблеми підвищення ефективності функціонування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Тема 13. Відносини Верховної Ради України з Президентом України і Кабінетом Міністрів України

Основні моделі поділу державної влади. Конституційний механізм стримувань і противаг у трикутнику «президент-парламент-уряд» в Україні.

Парламентський спосіб (модель) формування уряду за конституційним законодавством зарубіжних країн.

Вотум недовіри та його різновиди. Резолюція осуду.

Парламентська відповідальність Кабінету Міністрів України. Відставка уряду: умови і порядок реалізації за конституційним правом України.

Інститут президентського вето. Імпічмент Президента України. Розпуск парламенту (нижньої палати): підстави і порядок реалізації.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ПРАКТИКА І КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА

1. Світовий парламентаризм як доктрина і політична практика: історико-правові аспекти виникнення і розвитку.
2. Етапи розвитку парламентаризму в Україні.
3. Основні підходи до визначення поняття парламентаризму.
4. Функціональна характеристика парламенту. Загальне поняття парламентаризму. Ознаки та принципи парламентаризму.
5. Види і типи парламентів. Класифікація різновидів парламентаризму.
  - незавершений парламентаризм
  - парламентське правління
  - моністичний парламентаризм
  - дуалістичний парламентаризм
  - раціоналізований парламентаризм
  - парламентський міністеріалізм.

Основна література

1. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. – Чернівці, 1998. – 484 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/422980/>
2. Георгіца А. Законодавча влада : поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади // Влада в Україні: шляхи до ефективності. – К. : Право України ; Ін Юре, 2010. – С. 355-381.
3. Шаповал В.М. Основи теорії парламентаризму. – К. : Парламентське видавництво, 2015. – 136 с.

Додаткова література

1. Вюртенбергер Т. Тенденції розвитку організації парламентаризму в Європі // Парламентаризм в Україні: теорія та практика : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Вид-во АТ "Книга", 2001. – С. 45-55.
2. Бросцат М. Монополізація політичної влади // Бросцат М. Держава Гітлера. Створення і розвиток внутрішньої структури Третього рейху. - К. : Наука, 2009. – С.68-108.
3. Журавський В. Український парламентаризм на сучасному етапі: Теоретико-правовий аспект. – К., 2001. – 248 с.
4. Історія українського парламентаризму : від допарламентських форм організації політичного життя до сьогодення /О.Г. Аркуша та ін. – К. : Дніпро, 2010. – 635 с.
5. Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду. – К. : Абрис, 2000. – 414 с.

6. Коваль В. Становлення парламентаризму в Європейському Союзі // Право України. – 2002. – № 2. – С. 143-147.
7. Кривенко Л. Парламент і парламентаризм // Парламентаризм в Україні: теорія і практика. — К., 2001. — С. 246–251.
8. Мироненко О. Біля витоків вітчизняного парламентаризму // Правова держава. — К., 1997. — Вип. 8. — С. 226–232.
9. Могунова М.А. Скандинавський парламентаризм. Теорія и практика. М., РГГУ, 2001. – 350 с.
10. Нечипоренко Ю. С. Раціоналізований парламентаризм як принцип організації роботи парламенту: (на прикладі Республіки Польща) : автореф. дис. ... канд. політ. наук. – К., 2013. – 19 с.
11. Олуйко В.М. Парламентське право України: проблеми теорії та практики. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 216 с.
12. Реєнт О. О. Розвиток парламентаризму в Україні / НАН України, Ін-т історії України. – К., 2005. – 126 с.
13. Український парламентаризм і політична культура суспільства /відп. ред. М. Литвин. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – 296 с.
14. Український парламентаризм: минуле і сучасне / За ред. Ю. Шемшученка. – К., 1999. – 368 с.
15. Шаповал В.М. Зарубіжний парламентаризм. – К. : Основи, 1993. – 141 с.

Практика Конституційного Суду України

1. Рішення Конституційного Суду України від 06.12.2001 № 17–рп (справа про угоди про розподіл продукції) // Офіц. вісник України. – 2003. – № 50. – Ст. 2239.
2. Рішення Конституційного Суду України від 17.10.2002 № 17–рп/2002 (щодо повноважності Верховної Ради України) // Вісн. Конституційного Суду України. – 2002. – № 5. – С.11.
3. Рішення Конституційного Суду України від 08.07.2016 № 5–рп/2016 (щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік») // Офіц. вісник України. – 2016. – № 57. – Ст. 1979.

Теми рефератів

1. Ідеї парламентаризму в історії конституційно-правової думки України
2. Еволюція представницьких інститутів в конституційному праві європейських країн (Новий час)
3. Історичні причини поразки парламентаризму (на прикладі Веймарської республіки).
4. Концепція представницького правління в зарубіжному конституціоналізмі.
5. Етапи становлення парламентаризму в сучасній Україні (1990 – 2014 рр.).
6. Сучасні концепції парламентаризму в науці конституційного права.
7. Особливості радянської моделі політичного представництва.

Питання для самоконтролю

1. Які історичні чинники мали вплив на формування парламентаризму в європейських країнах?
2. Які суспільно-політичні й економічні трансформації зумовили зміни в зарубіжних концепціях парламентаризму?
3. Поясніть смисл вислову «парламентська виконавча влада».
4. Як Ви розумієте поняття «криза парламентаризму»?
5. Які політичні події призвели до згортання парламентаризму в I-й пол. XX ст. (Італія, Іспанія, Німеччина, Португалія)?
6. Які зміни конституційної практики знайшли відображення в сучасних зарубіжних концепціях парламентаризму?
7. В чому полягає зв'язок між парламентаризмом і формою державного правління.
8. Які суспільно-політичні, культурні, економічні чинники мають суттєвий вплив на функціонування парламентаризму як характеристики державного режиму?
9. Коротко схарактеризуйте основні різновиди парламентаризму
10. Що таке раціоналізований парламентаризм?
11. Які конституційні механізми забезпечують «раціоналізацію» парламентаризму у ФРН, Франції і Польщі?
12. Що таке міністеріалізм?
13. Які основні принципи складають зміст сучасного парламентаризму?
14. Чи сумісний парламентаризм із будь-якими видами політичного режиму? В чому полягає зв'язок між парламентаризмом і демократичним політичним режимом?

Завдання

Завдання 1. Порівняйте наступні дефініції поняття парламентаризму:

«Парламентаризм – це система організації державної влади з активною роллю парламенту» (проф.Ю.С.Шемшученко).

Парламентаризм – «це не форма, а метод здійснення державної влади, особливий режим, який визначається реальними взаємовідносинами, що складаються між з-нодавчою і виконавчою владами в кожній конкретній державі, в якому провідну роль відіграє парламент» (проф. М.А.Могунова).

Які аспекти парламентаризму відображаються у наведених визначеннях?

Завдання 2. Дайте пояснення науковим позиціям:

-представників конституційно-правової науки ФРН: парламент це «супутник уряду», «орган, що бере участь в роботі уряду»;

- представника конституційно-правової науки Великобританії судді Л.Скармена: зі вступом Великобританії до ЄС доктрина «верховенства парламенту» стала анахронізмом».

Висловіть власне ставлення до тези проф. М.А. Могунової: «режим, при якому парламенту не належить верховенство і при якому на перше місце в системі

державних органів поставлений уряд (або президент) не може визнаватися парламентаризмом. Для нього може використовуватись таке поняття як «кабінетне правління», «міністеріалізм» (або «президентіалізм»).

Завдання 3. В сучасних конституційно-правових дослідженнях наводяться такі елементи концепцій парламентаризму: представництво суспільних і корпоративних інтересів; відповідальність уряду перед парламентом; формування уряду на партійних засадах; раціоналізація системи державного правління; поділ влади; верховенство права; панування закону; демократизм громадянського суспільства; формування на підставі виборів шляхом загального, прямого, рівного, таємного голосування на альтернативній основі; існування опозиції; політична солідарність між урядом і парламентом.

Виокремте в наведеному переліку:

- елементи формальні (юридичні) і змістові (соціальні);
- елементи, пов'язані з конкретними формами державного правління і «універсальні», тобто такі, що можуть існувати за будь-якої форми державного правління;
- елементи, які виступають в ролі засобів (інструментів досягнення певних соціально-політичних цілей) і цільові (ті, які втілюють такі цілі);
- історичні чинники формування парламентаризму в зарубіжних країнах;
- соціальні передумови, необхідні для ефективного функціонування парламентаризму;
- конституційно-правові умови функціонування парламентаризму.
- ознаки парламентаризму як реальної політико-правової практики.

Завдання 4. Розкрийте поняття парламентаризму як особливого режиму відносин між органами державної влади та їх функціонування.

Проаналізуйте положення Конституції України і випишіть юридичні ознаки парламентаризму, які отримали закріплення в Основному Законі України.

Завдання 5. Ознайомтесь із наступними публікаціями: А.З. Георгіца. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики : Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – Чернівці, 1999; М.І. Сенченко. Парламентаризм – велика брехня нашого часу // Персонал. – 2006. – № 2.

Аргументуйте своє ставлення до наступних тез:

1) «Сама постановка питання про кризовий стан парламентаризму доводить не тільки те, що у парламенту є, були і, очевидно, будуть супротивники. Вона свідчить, що демократична культура зараз, так само як і раніше, надалі високо цінує цей інститут влади, не бачить йому заміни, вважає його гарантією демократії, громадянської злагоди і не поспішає розлучитися з парламентаризмом» (Арановський К.В., 1988).

2) «Із року в рік парламент дедалі більше перетворюється на установу, яка працює в напрямі повільного, але систематичного знищення українського народу. Серйозною спробою в останню хвилину врятувати справу може бути лише усунення цієї установи. Тільки тоді відкриваються, та й то невеликі, шанси на успіх» (Сенченко М.І. Парламентаризм — велика брехня нашого часу // Персонал. – 2006. – № 2).

Завдання 6. Розкрийте зміст класифікації різновидів сучасних парламентів за обсягом їх компетенції. Наведіть по 2 приклади для кожного різновиду.

До якого різновиду парламентів слід віднести Верховну Раду України?

Порівняйте ч.1 ст.92 Конституції України і відповідні положення ст. 34 Конституції Франції. Яке значення має відмінність у формулюванні вказаних норм?

Ознайомтесь із Рішеннями КСУ від 06.12.2001 № 17-рп у справі про угоди про розподіл продукції; від 08.07.2016 № 5-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України „Про Державний бюджет України на 2016 рік“.

ТЕМА № 2. ПАРЛАМЕНТ ЯК ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ ОРГАН

1. Парламентське представництво та його різновиди в конституційній практиці
2. Історичні витоки і сучасні тенденції зарубіжного бікамеризму
3. Верхні палати сучасного парламенту
  - 3.1. Повноваження верхньої палати парламенту і види верхніх палат.
  - 3.2. Порядок формування верхніх палат сучасного парламенту
4. Переваги і недоліки двопалатної організації парламенту
5. Організація законотворчого процесу в двопалатному парламенті

Практика Конституційного Суду України

1. Рішення Конституційного Суду України від 26.02.1998 № 1-рп (справа про вибори народних депутатів) // Офіц. вісник України. – 1998. – № 23. – С. 93.
2. Рішення Конституційного Суду України від 25.03.1998 № 3-рп (справа про тлумачення Закону «Про вибори народних депутатів України») // Офіц. вісник України. – 1998. – № 23. – С. 110.
3. Рішення Конституційного Суду України від 17.10.2002 № 17-рп/2002 (щодо повноважності Верховної Ради України) // Вісн. Конституційного Суду України. – 2002. – № 5. – С. 11.
4. Висновок Конституційного Суду України від 11.07.2000 № 2 -в (щодо внесення змін до Конституції за ініціативою народних депутатів) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 28. – Ст. 1169. – С. 49.

Основна література

1. Азаренко Т. Бікамеризм як проблема в конституційному процесі України // Вісн. Акад. адвокатури України. – 2013. – № 3. – С. 11-17.
2. Валевський О., Конончук С., Ярош О. Двопалатний парламент для України: оцінка можливостей. Нотатки до розвитку політики (вересень, 2008) URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/dvopalatnii-parlament-dlia-ukraini-otcinka-mozhливостей1-notatki-do-rozvitku-politiki-veresen-2008>
3. Двопалатний парламент: світовий досвід та українські реалії / за заг. ред. О. А. Фісуна. – Харків : Золоті сторінки, 2008. – 200 с.

Додаткова література

1. Валевський О. Перспективи двопалатного парламенту в Україні // Освіта регіону. – 2009. – № 3. – С. 67-72.
2. Гавриш С. Б. Парламентаризм в Україні через призму виборчих систем // Парламентаризм в Україні: теорія та практика: Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. – К.: Вид-во АТ "Книга", 2001. – С. 13-27.

3. Гончаренко В. Склад верхньої палати бікамерального парламенту (історико-правовий аспект) // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – № 3 (74). – 2013. – С.48-55.
4. Грובה В.П. Бікамералізм: досвід Республіки Польща // Форум права. – 2010. – № 2. – С.105-110.
5. Ковальчук О. Двопалатний парламент: яким він може бути в Україні // Право України. – 2004. – № 7. – С. 118-121.
6. Конончук С., Валевський О., Ярош О. Практика бікамералізму в унітарних державах (порівняльний аналіз). – К.: Агентство “Україна”, 2008. – 112 с. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/bicameralism2008.zip>
7. Кривенко Л. Конституційна модель Верховної Ради. Повернення до майбутнього // Віче. – 2002. – № 10. – С. 17-23.
8. Панчак-Бялоблоцка Н. Особливості бікамералізму в Центральній і Східній Європі: порівняльний аналіз повноважень і функцій палат // Освіта регіону. – 2010. – № 4.
9. Рябов С. Бікамералізм без федералізму. До питання про доцільність двопалатного парламенту в Україні // Людина і політика. – 2001. – №1.
10. Сас С. Законодавство про регламенти однопалатних та двопалатних парламентів // Право України. – 2005. – № 3. – С. 135-139.
11. Француз-Яковець Т. А. Бікамералізм та система стримувань і противаг за конституціями європейських держав // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 8. – С.32-38.
12. Чушенко В. Концепція структури парламенту України // Вісн. Львів. ун-ту. – Сер. юрид. – Вип. 31. – 1994. – С.25-29.
13. Шаповал В. Безпосередня демократія і представницька демократія у взаємозв'язках // Право України. – 2004. – №8. – С. 8.
14. Яковлев А. Структурна організація і діяльність парламенту: актуальні проблеми конституційного процесу в Україні // Юридична Україна. – 2013. – № 12. – С.55-61.

Теми рефератів

1. Реальне (групове) парламентське предстанництво в державах ЄС.
2. Двопалатні парламенти в унітарних державах ЄС.
3. Двопалатна організація парламенту у конституційних проектах в незалежній Україні
4. Виборчі системи як конституційно-правові механізми забезпечення народного представництва у парламенті.
5. Організація законотворчого процесу в двопалатному парламенті (на прикладі Польщі).
6. Організація законотворчого процесу в двопалатному парламенті (на прикладі Франції).

Питання для самоконтролю

1. Які різновиди парламентського представництва відомі сучасній конституційній практиці?
2. В чому полягають особливості народного представництва?
3. Що таке куріальне (реальне, копоративне) представництво?
4. Які тенденції характеризують зміни в структурі парламентів зарубіжних країн?
5. Як розрізняються верхні палати сучасного парламенту залежно від обсягу повноважень?
6. В якому порядку відбувається формування верхніх палат сучасного парламенту?
7. В чому полягають переваги і недоліки двопалатної організації парламенту?
8. В чому полягають недоліки двопалатної організації парламенту?
9. Які негативні практики в діяльності Верховної Ради України можна було б, на Вашу думку, подолати за допомогою запровадження двопалатної структури парламенту?
10. Які правові передумови необхідні для ефективного функціонування двопалатного парламенту?

Завдання

Завдання 1. Згідно з п. 2 мотивувальної частини Рішення КСУ від 17.10.2002 № 17-рп/2002, «формування шляхом *прямих* виборів і функціонування на засадах колегіальності забезпечують Верховній Раді України характер представницького органу».

За твердженням проф. В.М. Шаповала, «Характер Верховної Ради України як представницького органу відображає те, що і персональний склад формується шляхом *загальних* виборів, і цей орган має колегіальний характер. Звідси поняття представництва в цьому випадку вказує на спосіб формування і функціонування цього органу».

Порівняйте обидві наведені позиції. В чому полягає відмінність між загальними виборами і виборами прямими? Як впливає непрямий характер виборів на представницький характер виборного органу? Чи може вважатись представницьким орган публічної влади, який утворюється шляхом призначення?

Що, на Ваш погляд, означає вислів «здійснювати владу *через*» ті чи інші органи влади (ч. 2 ст. 5 Конституції України)? Обґрунтуйте своє ставлення до тези про те, що положення ч. 2 ст. 5 Конституції України означає реалізацію народного суверенітету засобом діяльності різних органів влади, причому *не тільки представницьких, а й інших* органів влади. (Див.: Шаповал В. М. Основи теорії парламентаризму. – с. 27, 32).

Завдання 2. Висловіть свої міркування щодо позиції, згідно з якою ознаками будь-якого представницького органу є колегіальність і виборність (а не тільки виборність). Як пов'язані колегіальність органу владу та його представницький характер?

Завдання 3. Порівняйте положення Преамбули та ч.2 ст. 78, ч.1 ст. 88, ч.1 ст.102, ч.4 ст.103, п.3) ч.1 ст. 106, ст.121, ст.139, ч.4 ст.140 Конституції України. Виокремте різновиди представництва, про які йдеться у вказаних статтях Осногого Закону. У чому полягають відмінності між цими видами представництва?

Завдання 4. Ознайомтесь із міркуваннями експертів щодо доцільності запровадження двопалатного парламенту в Україні (Конончук С., Валевський О., Ярош О. Практика бікамералізму в унітарних державах (порівняльний аналіз) / Укр. незалеж. центр політ. досліджень. – К.: Агентство «Україна», 2008. – С.19-20. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/bicameralism2008.zip>

Спираючись на літературу, рекомендовану в плані заняття, аргументуйте свою згоду/незгоду із наведеними міркуваннями експертів.

Завдання 5. На підставі аналізу текстів конституцій Польщі (англ. і польський тексти див. www.sejm.gov.pl/prawo/konst/) та Франції (див. Додаток до підручника Шаповал В.М. «Конституційне право зарубіжних країн» (К., 2015) Проаналізуйте повноваження верхніх палат парламентів. Визначте, до якого класифікаційного різновиду можна віднести сенат у парламенті кожної з держав. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 6. На підставі аналізу текстів конституцій Польщі (англ. і польський тексти див.: URL: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/> та Франції, праці «Практика бікамералізму в унітарних державах (порівняльний аналіз)». URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/bicameralism2008.zip>, складіть порівняльну таблицю «Структура парламентів Польщі та Франції», відобразивши в ній:

- порядок формування верхньої та нижньої палати;
- активне і пасивне виборче право на виборах до палат парламенту;
- особливості структури верхньої та нижньої палати;
- терміни повноважень і функції верхньої та нижньої палати;
- особливі (крім законодавчих) повноваження верхньої палати.

Завдання 7. Ознайомтесь із Розділом IV Проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України"

URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2009/03/31/3843812/>, розділом VII проекту Конституції України В.Речицького URL: <http://krytyka.com/ua/articles/konstytutsiya-svobody-proiekt-novoyi-konstytutsiyi-ukrayiny?>

Визначте, до якого класифікаційного різновиду належить верхні палати згідно із законопроектами. Відповідь обґрунтуйте.

Проаналізуйте пропонування у проекті порядок формування і конституційний статус парламенту за такими показниками:

1. Порядок формування верхньої та нижньої палати
2. Активне і пасивне виборче право на виборах до палат парламенту
3. Особливості структури верхньої та нижньої палати
4. Терміни повноважень і функції верхньої та нижньої палати
5. Особливі (крім законодавчих) повноваження верхньої палати

Обґрунтуйте свою позицію щодо доцільності внесення пропонування у проектах змін.

ТЕМА 3. ПАРЛАМЕНТСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ І ПАРЛАМЕНТАРИЗМ

1. Функції політичних партій. Поняття політичних партій. Типи політичних партій
2. Різновиди партійних систем
3. Основні підходи до конституційно-правового регулювання діяльності політичних партій в європейських країнах.
4. Стандарти Ради Європи щодо належної практики щодо політичних партій
5. Свобода об'єднання в політичні партії. Критерії правомірності втручання держави в право на свободу об'єднання в політичні партії згідно з практикою ЄСПЛ.
6. Державне фінансування політичних партій.

Нормативно-правові акти

1. Про вибори народних депутатів України : Закон від 17.11.2011 № 4061-VI // Відом. Верховної Ради України. – 2012. – № 10-11. – Ст.73.
2. Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII // Відом. Верховної Ради України. – 2015. – № 37-38. – Ст.366.
3. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII // Відом. Верховної Ради України. – 2015. – № 26. – Ст.219.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із запровадженням державного фінансування політичних партій в Україні : Закон України від 30 черв. 2004 р. // Відом. Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 218.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції : Закон від 08.10.2015 // (Відом. Верховної Ради України. – 2015. – № 49-50. – Ст.449.
6. Про політичні партії в Україні : Закон України від 14 квіт. 2009 р. // Відом. Верховної Ради України. – 2009. – № 36-37. – Ст. 511.

Документи Ради Європи та Венеціанської Комісії

1. Кодекс належної практики щодо політичних партій : ухвалений Венеціанською Комісією на 77 пленарній сесії (Венеція, 12-13 грудня 2008 року) CDL-AD (2009) 002 CDL-INF (2000) 1 // Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права. К., 2009. С.367-369 URL: http://www.eli.org.ua/upload/Europe_III.pdf?PHPSESSID=e08e84b7dc2388f5bab4fa7460d3605c
2. Керівні принципи щодо заборони і розпуску політичних партій та подібних заходів : ухвалені Венеціанською Комісією на 41-й пленарній сесії (Венеція, 10-11 грудня 1999 року) CDL-INF (2000) 1 // Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права. К., 2009. С.290—307 URL:

http://www.eli.org.ua/upload/Europe_III.pdf?PHPSESSID=e08e84b7dc2388f5bab4fa7460d3605c

3. Guidelines on Political Party Regulation : Organization for Security and Co-operation in Europe 19 May 2011 : Принято Венецианской комиссией на 84-м пленарном заседании (Венеция, 15-16 октября 2010 г.) URL: <http://www.osce.org/odihr/77812?download=true>
4. Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи 1516 (2001). Фінансування політичних партій URL: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=publication&id=8&ar_id=147&iar_id=180&as=2
5. Правила щодо фінансування політичних партій, прийняті Венеціанською Комісією. Прийняті Венеціанською Комісією на своєму 46-му пленарному засіданні у Венеції, 9-10 березня 2001 року. URL: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=publication&id=8&ar_id=147&iar_id=181&as=2

Практика Європейського суду з прав людини

О ненависти : информационно-тематический листок // URL: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_RUS.pdf

Практика Конституційного Суду України

1. Рішення Конституційного Суду України від 12.06.2007 № 2-рп/2007 (справа про утворення політичних партій в Україні) // Офіц. вісник України. – 2007. – № 54. – Ст.2183.
2. Рішення Конституційного Суду України від 16.10.2007 № 9-рп/2007 (справа про утворення та реєстрацію партійних організацій) // Офіц. вісник України. – 2007. – № 80. – Ст. 2980.
3. Рішення Конституційного Суду України від 22.05.2008 № 10-рп/2008 (справа щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України) // Офіц. вісник України. – 2008. – № 38. – Ст. 1272.
4. Рішення Конституційного Суду України від 26.11.2009 № 30-рп (справа за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України» та Регламенту Верховної Ради України) // Офіц. вісник України. – 2009. – № 95. – Ст. 3286. – С. 100.

Основна література

1. Богашева Н. В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти. – К. : Лотос, 2012. – 446 с.
2. Регулювання політичних партій в Україні: сучасний стан і напрями реформ // Часопис «Парламент». – 2010. – № 2. – С.2-77 URL: http://parlament.org.ua/docs/files/9/1286195347_ans.pdf
3. Судова практика з питань, пов'язаних з реєстрацією та припиненням діяльності партій та місцевих партійних організацій // Часопис «Парламент». – 2010. – № 2. – С.79-89 URL: http://parlament.org.ua/docs/files/9/1286195347_ans.pdf
4. Яворський В. Аналіз закону про заборону комуністичних символів. URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1430493970>
5. Наталія Корчак: НАЗК прийняло рішення про розподіл державних коштів на фінансування політичних партій у 2017 році. Національне агентство з питань запобігання корупції: Офіційний веб-сайт. 12.01.2017. URL: <http://nazk.gov.ua/news/nataliya-korchak-nazk-pryunyalo-rishennya-pro-rozpodil-derzhavnyh-koshtiv-na-finansuvannya>

Додаткова література

1. Дюверже М. Политические партии URL: <http://feelosophy.narod.ru/Duv>
2. Європейський досвід фінансування політичних партій та виборчих кампаній // Часопис ПАРЛАМЕНТ. – 2009. – № 2. – С.23-64. URL: http://parlament.org.ua/docs/files/9/1261990005_ans.pdf
3. Каак Г. Функції партійних програм // Політичні партії в демократичному суспільстві. – К., 2001. – 126 с.
4. Кафарський В. І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності. - К. : Логос, 2008. - 560 с.
5. Крисенко О., Миколенко Д., Под'ячев Д. Європейський досвід державного фінансування політичних партій: висновки для України. Офіційний сайт Національний інститут стратегічних досліджень. www.niss.gov.ua/Monitor/juni08/9.htm
6. Михельс Р. Социология политической партии в условиях демократии // Диалог. – 1990. – № 5. – С. 3-56.
7. Технічний документ – європейський досвід фінансування партій та виборчих кампаній реальність. Офіційний сайт Ради Європи URL: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/projects/upac/technical%20papers/UA/344%20-UPAC%20-Eur%20practice%20on%20FPP%20-%20ALI%20_2_.pdf
8. Умланд А., Космель М. Державне фінансування політичних партій: доленосна реформа чи політична косметика? // Дзеркало тижня . – № 32. – 10 вересня 2016. – С.3.
9. Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем: Навч. посібник.– Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 325 с.

Теми рефератів

1. Походження та сутність політичних партій.
2. Етапи формування партійної системи в Україні
3. Фінансування політичних партій в зарубіжних країнах (Західна Європа)
4. Фінансування політичних партій в зарубіжних країнах (Центральна та Східна Європа)
5. Державно-правові механізми забезпечення прозорості фінансування політичних партій та виборчих кампаній

Задачі

Задача 1. 25.09.2014 р. Міністерство юстиції України звернулось до Окружного адміністративного суду м.Києва з позовом про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії «Вперед». У позовній заяві зазначалось, що цілі та діяльність партії «Вперед» спрямовані на порушення суверенітету й територіальної цілісності держави, окрім цього, політична партія «Вперед» була зареєстрована Міністерством юстиції України 15.11.2013 р.; станом на 25.09.2014 р. вказаною політичною партією було створено 5 обласних організацій.

У позові було відмовлено на тій підставі, що в судовому засіданні представники партії подали документи про реєстрацію 14 обласних організацій, а також з огляду на те, що цілі та діяльність партії «Вперед» не спрямовані на порушення суверенітету й територіальної цілісності держави.

Дайте конституційно-правовий аналіз ситуації.

Задача 2. Реєструючий орган відмовив у реєстрації політичної партії «Райдуга». Відмова була мотивована тим, що політична партія «Райдуга» не має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян. Натомість згідно з поданими для реєстрації партії статутом і програмою партії, остання об'єднує осіб нетрадиційної сексуальної орієнтації, прагне до широкого пропагування вільних стосунків між особами будь-якої статі, що слід розглядати як посягання на права і свободи людини й дії, що суперечать основам суспільної моралі в Україні.

Проаналізуйте ситуацію.

Задача 3. До Європейського суду з прав людини подано заяву політичної партії «Соціал-націоналістичний фронт» проти держави Н. Заявники скаржились на відмову в реєстрації політичної партії. Відмова була мотивована тим, що у програмі партії вказувалось, що її цілями є поширення в суспільстві ідей патріотизму й націоналізму, боротьба з ідеологією лібералізму, захист і самозахист порушених прав представників титульної нації, активна протидія імміграції з країн Третього світу та Східної Європи, протидія ісламізації, дієве виправлення історичної несправедливості, пов'язаної з наданням національних меншин формально однакових прав з представниками титульного етносу.

Дайте правовий аналіз ситуації з урахуванням практики ЄСПЛ та документів Венеціанської Комісії, наведених у плані заняття.

ТЕМА 4. ОБ'ЄДНАННЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

Заняття 1

1. Поняття і типи представницького мандату парламентарія в науці конституційного права.
2. Конституційно-правове регулювання представницького мандату парламентарія в зарубіжних країнах.
3. Конституційно-правове регулювання представницького мандату парламентарія в Україні. Проблема «партійного імперативного мандата».

Заняття 2

1. Депутатські фракції і групи як різновиди парламентських об'єднань: поняття і умови формування.
2. Конституційно-правовий статус депутатських фракцій і груп у Верховній Раді України.
3. Фракційна дисципліна та система засобів її забезпечення в практиці зарубіжного парламентаризму.
4. Політичні і правові засоби забезпечення фракційної дисципліни в практиці українського парламентаризму. Проблема міжфракційних переходів.

Нормативно-правові акти

1. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 р.// Відом. Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.
2. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010р.// Відом. Верховної Ради України. – 2010. – № 14-15. – Ст.133.
3. Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21.02.2014 // Відом. Верховної Ради України. – 2014. – № 11. – Ст.143.
4. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про вибори народних депутатів України" щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» // Відом. Верховної Ради України. – 2016. – № 11. – Ст.126.

Документи Венеціанської Комісії

1. Висновок Венеціанської Комісії від 13 червня 2005 року № 339/2005 щодо Закону про внесення змін до Конституції від 8 грудня 2004 року № 339/2005. (Страсбург, 13 червня 2005 року) URL: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=238952>

2. Висновок Венеціанської Комісії щодо трьох законопроектів про внесення змін до Конституції України від 15 грудня 2003 року № 230/2002 від 15 грудня 2003 року № 230/2002 . Офіційний сайт Конституційного Суду України URL: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=238952>
3. Opinion on the Amendments to the Law on elections regarding the exclusion of candidates from party lists adopted by the Council of Democratic Elections at its 55-th meeting (Venice, 9 June 2016) and by the Venice Commission at its 107-th Plenary session (Venice, 10-11 June 2016) URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)018-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)018-e)

Практика Конституційного Суду України

5. Рішення Конституційного Суду України від 13.05.1997 № 1-зп (справа щодо несумісності депутатського мандата) // Офіц. вісник України. – 1997. – № 20. – С. 117.
6. Рішення Конституційного Суду України від 26.02.1998 № 1-рп (справа про вибори народних депутатів) // Офіц. вісник України. – 1998. – № 23. – С. 93.
7. Рішення Конституційного Суду України від 25.03.1998 № 3-рп (справа про тлумачення Закону «Про вибори народних депутатів України») // Офіц. вісник України. – 1998. – № 23. – С. 110.
8. Рішення Конституційного Суду України від 07.07.1998 № 11-рп/98 (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) // Офіц. вісник України. – 1998. – № 27. – Ст. 1009.
9. Рішення Конституційного Суду України від 03.12.1998 № 17-рп/98 (справа про утворення фракцій у Верховній Раді України) // Офіц. вісник України. – 1998. – № 49. – Ст. 41.
10. Рішення Конституційного Суду України від 25.06.2008 № 12-рп/2008 (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції) // Офіц. вісник України. – 2008. – № 52. – Ст. 1741.
11. Рішення Конституційного Суду України від 17.09.2008 № 16-рп/2008 (справа про коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України) // Офіц. вісник України. – 2008. – № 72. – Ст. 2432.
12. Рішення Конституційного Суду України від 06.04.2010 № 11-рп/2010 (справа щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України стосовно можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України) // Вісн. Конституційного Суду України. – 2010. – № 3. – С. 44.
13. Висновок Конституційного Суду України від 04.07.2001 № 2-в/2001 (справа про внесення змін до статті 81 Конституції України) // Офіц. вісник України. – 2001. – № 43. – Ст. 1935.
14. Висновок Конституційного Суду України від 12.10.2004 № 2-зп (справа про законопроект № 4180 з внесеними до нього поправками) // Офіц. вісник України. – 2004. № 42. – Ст. 2777. – С. 83.

Практика Вищого адміністративного суду України

1. Ухвала ВАСУ від 24 листопада 2009 року у справі К-26214/09. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6921842>
2. Ухвала ВАСУ від 16 травня 2016 року у справі П/800/211/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57815662>

Основна література

1. Синьоокий О., Ковриженко Д. Природа представницького мандату: українська практика та зарубіжний досвід / Інформаційно - аналітичні матеріали до засідання експертного клубу журналу „Часопис „ Парламент ” *KAS Policy paper* URL: http://www.kas.de/wf/doc/kas_17371-1522-13-30.pdf?090825164713
2. Чепель О.Д. Депутатський (парламентський) мандат: поняття та зміст. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/UZTNU_law/2011_1/uch_24_1law/05_chepel.pdf
3. Немченко Ю.А. Характер представницького мандату у виборчій системі України URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vonu_sip/2009_2/pdf/str_061-069.pdf
4. Радченко О.І. Статус народного депутата України: проблеми теорії і правового регулювання. – К., 2005. URL: <http://www.lawbook.org.ua>
5. Венгер В. М. Проблеми формування фракцій в українському парламенті // Наукові записки НАУКМА. – Т. 90. – 2009. – С. 55-59.
6. Ткаченко Д. Внефракционный статус народного депутата Украины сквозь призму ответственности перед народом. URL: <http://pravotoday.in.ua/ru/press-centre/publications/pub-166/>
7. Соболева Т. До питання партійної дисципліни в парламенті // "Часопис ПАРЛАМЕНТ". – 2001. – №1. URL: http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=119&iar_id=94&as=2

Додаткова література

1. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Політична структуризація парламентів країн Центральної Європи. - Львів : ПАІС, 2014. - 351 с.
2. Александров О.А. Типи депутатського мандату. URL: <http://www.h.ua>
3. Борисенко А. Л. Влияние системы выборов на формирование правительственных коалиций // Проблеми формування електоральної культури населення: Збірник наукових статей (за матеріалами XVII Харківських політологічних читань). – Харків: «Право», 2005. – С.8-9.
4. Голинська Х. Західна політологія про партійно-політичну відповідальність коаліційних урядів // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв: Вид-во «Укр. центр політ. менеджменту», 2009. – Вип. 16. – С. 192–200.

5. Ревер О. До питання необхідності уточнення правового статусу народних депутатів України // Вісн. Львів. ун-ту. – Львів, 2000. – Вип. 35. – С. 186–189. – (Серія юридична).
6. Стойчик І. Формування та діяльність парламентської коаліції на основі правлячої більшості: світова практика й українські реалії // Віче. - 2007. - № 1-2. - С. 37-40.
7. Червяцова А. «Позитивний» аспект конституційної відповідальності: визначення змісту // Право України. – 2000. – № 12. – С. 93–96.
Ющик О. Правові проблеми конституційного визначення парламентської коаліції в Україні // Юридична Україна. – 2008. – № 11. – С. 27-30.
8. Тези виступу члена Комітету з питань правової політики Верховної Ради України, народного депутата України Беспалого Б.Я. під час розгляду парламентом проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України" (реєстраційний N 6254) // "Часопис ПАРЛАМЕНТ" №5/2001. URL: http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=101&iar_id=56&as=2
9. Панкевич І. Імперативізація парламентського мандату в Україні та інших європейських державах (порівняльно-правовий аналіз) // Вісн. Львів. ун-ту. – Л., 2010. – Випуск 50. – С. 120. – (Серія юридична).
10. Юркевич Х. И. Актуальные вопросы типологизации представительского мандата URL: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/7/yurisprudentsiya/yurkevych.pdf

Теми рефератів

1. Проблема міжфракційних переходів та конституційно-правові засоби її вирішення в Україні
2. Конституційно-правовий інститут імперативного мандату та проблеми його реалізації в зарубіжних країнах.
3. Конституційно-правовий статус депутатських фракцій і груп у Верховній Раді України.
4. «Парадокс парламентського представництва» як конституційно-правова проблема демократичної держави
5. Питання представницького мандату народного депутата України в рішеннях КСУ

Заняття 1

Завдання

Завдання 1. Розкрийте відмінності між депутатською фракцією і депутатською групою.

Проаналізуйте ст. 58 Реламенту ВРУ.

Складіть схеми «Народні депутати як члени депутатської фракції за мажоритарно-пропорційної виборчої системи» і «Народні депутати як члени депутатської фракції за пропорційної виборчої системи», відобразивши в них, відповідно: які народні депутати зобов'язані стати членами депутатської фракції за мажоритарно-пропорційної виборчої системи; які народні депутати мають право стати членами депутатської фракції за мажоритарно-пропорційної виборчої системи; які народні депутати зобов'язані стати членами депутатської фракції за пропорційної виборчої системи; які народні депутати мають право стати членами депутатської фракції за пропорційної виборчої системи.

Завдання 2. Ознайомтесь із наступними публікаціями:

1. Чепель О.Д. Депутатський (парламентський) мандат: поняття та зміст. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/UZTNU_law/2011_1/uch_24_1law/05_chepel.pdf.

2. Немченко Ю.А. Характер представницького мандату у виборчій системі України. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vonu_sip/2009_2/pdf/str_061-069.pdf.

3. О.Синьоокий, Д.Ковриженко. Природа представницького мандату: українська практика та зарубіжний досвід / Інформаційно - аналітичні матеріали до засідання експертного клубу журналу „Часопис „Парламент” KAS Policy paper. URL: http://www.kas.de/wf/doc/kas_17371-1522-13-30.pdf?090825164713

Розкрийте сутність існуючих трактувань концепцій вільного та імперативного депутатського мандата.

Ознайомтесь із висновками Венеціанської комісії щодо Закону про внесення змін до Конституції України від 8 грудня 2004 року від 15.12.2003 (пар. 20) та від 13.06.2005 (пар. 51 і 12). Порівняйте зміст понять «вільний депутатський мандат» та «імперативний депутатський мандат» у Висновках та в українській конституційній доктрині. Якими чинниками пояснюється неефективність імперативного представницького мандата?

Завдання 3. Ознайомтесь із ч.6 ст. 81 Конституції України, ч. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про статус народного депутата України», рішеннями КСУ від 25.06.2008 № 12-рп/2008, від 17.09.2008р. № 16-рп/2008, від 06.04.2010р. № 11-рп/2010. Проаналізуйте наведені у рішеннях правові позиції КСУ. Висловіть свої міркування щодо викладеної в Рішенні КСУ від 06.04.2010р. позиції: «Основний Закон України не виключає... ..можливість перебування у Верховній Раді України народного депутата України поза депутатською фракцією, зокрема у разі його невходження або виходу зі складу депутатської фракції політичної партії (виборчого

блоку), за виборчим списком якої його обрано, до прийняття на підставі закону рішення вищим керівним органом відповідної політичної партії (виборчого блоку) про дострокове припинення його повноважень».

Як слід розуміти правову позицію: «належність народного депутата України до фракції Основний Закон України закріплює як його конституційний обов'язок, а не як право» (п.5.3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 25.06.2008 № 12-рп/2008? Чи становить порушення зазначеного конституційного обов'язку конституційне правопорушення? Чи може рішення вищого керівного органу політичної партії (ч.6 ст. 81 Конституції України) розглядатись як конституційно-правова санкція (захід конституційної відповідальності)?

Чи правомірне формування коаліції депутатських фракцій за участі народних депутатів, які вийшли зі складу депутатської фракції, однак щодо яких не було прийняте рішення про дострокове припинення депутатських повноважень?

Завдання 4. Висловіть своє ставлення щодо конституційно-правового визнання інституту «позафракційних депутатів». Як пов'язано існування вказаного інституту з різновидом виборчої системи, за якою відбувались парламентські вибори?

В яких випадках народний депутат може набути статусу «позафракційного»?

Порівняйте конституційно-правовий статус депутатів, які входять до депутатських фракцій, та позафракційних. Висловіть свої міркування щодо допустимості обмеження прав позафракційних депутатів у певних випадках.

Заняття 2

Завдання

Завдання 5. Яке призначення має інститут обмеження мінімального кількісного складу депутатської фракції? Обґрунтуйте своє ставлення до положень п.8) ч.1 ЗУ «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України» від 06.11.2012, ст.59 Регламенту Верховної Ради України якими знято обмеження щодо кількісного складу депутатської фракції.

Завдання 6. Ознайомтесь із положеннями Глави 11 Розділу III Регламенту ВРУ. Складіть таблицю «Права депутатських фракцій», згрупувавши їх таким чином : 1) «Права, пов'язані зі здійсненням представницьких функцій депутатських фракцій»; 2) «Права, пов'язані зі здійсненням законодавчих функцій депутатських фракцій»; 3) «Права, пов'язані зі здійсненням кадрово-номінаційних функцій депутатських фракцій».

Завдання 7. Ознайомтесь із роз'ясненням Комітету ВРУ з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи ВРУ від 04.02.2008 щодо утворення міжфракційних депутатських об'єднань у Верховній Раді України ([URL:](#)

http://reglament.rada.gov.ua/vru_reglament/control/uk/publish/article;jsessionid=CB388424C183CB01D5ECA53AB051834B?art_id=37610&cat_id=36242).

З посиланнями на текст Конституції України та положення правової доктрини обґрунтуйте своє ставлення до тези «створення депутатських груп у ВРУ в чинній редакції Конституції України не передбачено, тому їх створення є неконституційним».

Завдання 3. Ознайомтесь із публікаціями:

1. Венгер В. Поняття та політико-правова природа фракційної дисципліни в парламенті // *Вибори та демократія*. № 4 (30)/2011. – С.42-48.
2. Соболева Т. До питання партійної дисципліни в парламенті // *"Часопис ПАРЛАМЕНТ"*. – 2001. – №1. – URL: http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=119&iar_id=94&as=2

Які, на вашу думку, заходи впливу доцільно використовувати щодо депутатів, які вийшли зі складу депутатської фракції політичної партії, від яких вони були обрані?

Задачі

Задача 1. 24 червня 2007 року відбулись позачергові вибори до Верховної Ради України. 23 листопада 2007 року відбулось урочисте засідання ВРУ п'ятого скликання з нагоди складення присяги новообраними народними депутатами України та відкриття першої сесії ВРУ п'ятого скликання.

6 червня 2008 народні депутати І.Рибаків, який обирався від політичної партії «БЮТ» та Ю.Бут, який обирався від виборчого блоку «НУ–НС», написали заяви про вихід із коаліції депутатських фракцій, яка об'єднувала «БЮТ» і «НУ–НС». Через це в складі коаліції залишилося 225 народних депутатів України.

30 вересня 2007 року відбулись позачергові вибори до ВРУ шостого скликання.

8 жовтня 2009 народні депутати І. Рибаків, Г. Задирко, В. Каплієнко, обрані до ВРУ за списком політичної партії «БЮТ», вийшли зі складу депутатської фракції «БЮТ». Пояснюючи причини свого виходу з фракції, І. Рибаків звинуватив уряд у корупційних діях і контрабанді на українській митниці.

У березні 2010 група позафракційних народних депутатів увійшла до складу коаліції «Стабільність і реформи», яка сформувала новий уряд.

31 серпня 2010 року у ВРУ була створена депутатська група «Реформи заради майбутнього», до складу якої увійшли 17 народних депутатів – колишніх членів фракції блоку «БЮТ» та двоє колишніх членів фракції блоку «НУ–НС». 16 лютого 2011 року на основі персонального складу згаданої депутатської групи була зареєстрована депутатська фракція «Реформи заради майбутнього» в складі 19 народних депутатів.

Дайте правовий аналіз наведених ситуацій.

Дайте конституційно-правову оцінку: а) виходу народного депутата України зі складу депутатської фракції політичної партії, від якої його було обрано; б) виходу зі складу коаліції депутатських фракцій народного депутата України-члена

депутатської фракції; в) виходу зі складу коаліції депутатських фракцій позафракційного народного депутата України.

Ознайомтесь із Ухвалою ВАСУ від 24 листопада 2009 року у справі К-26214/09.

Ознайомтесь із зауваженнями, наведеними у Висновках Венеціанської комісії щодо Закону про внесення змін до Конституції України від 8 грудня 2004 року від 15.12.2003 (параграф 20) та від 13.06.2005 (параграфи 51 і 12).

Задача 2. Ознайомтесь із публікацією:

«З'їзд БПП забрав мандати у Томенка і Фірсова». BBC Україна (25 березня 2016). URL:

http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/03/160325_tomenko_firsov_bpp_sx

Що означає конституційне положення «норми Конституції є нормами прямої дії»?

Як співвідносяться поняття «бланкетна норма конституції» і «норма прямої дії»?

Проаналізуйте п. 6.1. мотивувальної частини Рішення КСУ від 25.06.2008 № 12-рп/2008 (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції).

Ознайомтесь із Окремою думкою судді КСУ В.М. Кампа щодо Рішення.

Висловіть своє ставлення до конституційно-правової природи інституту припинення повноважень народного депутата за рішенням вищого керівного органу політичної партії.

Чи слід розглядати таке припинення як конституційну санкцію?

В якому порядку має відбуватись дострокове припинення повноважень народного депутата України?

Як, на Вашу думку, слід розуміти положення «повинні вирішуватися виходячи з положень частини третьої статті 8 Конституції України (пряма дія конституційних норм) та відповідних положень чинного законодавства»?

Чи можуть бути застосовані норми п.6) ч.2, ч.6 статті 81 Конституції України за відсутності спеціального законодавчого врегулювання порядку прийняття відповідного рішення вищим керівним органом політичної партії?

Чи поширюється принцип прямої дії норм Конституції на випадки припинення повноважень народного депутата за рішенням вищого керівного органу політичної партії, яке, згідно з Конституцією, має прийматись «на підставі закону»?

Висловіть своє ставлення до можливості посилання в цій справі на правову позицію, сформульовану КСУ у справі щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання, згідно з якою норми Конституції «застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти» (п.2 мотивувальної частини Рішення КСУ від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001).

Дайте конституційно-правову оцінку рішенням з'їзду політичної партії «Блок Петра Порошенка» від 25 березня 2016.

ТЕМА 5. КОАЛІЦІЯ ДЕПУТАТСЬКИХ ФРАКЦІЙ.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ

1. Конституційно-правовий зміст понять «парламентська більшість» і «парламентська опозиція».
2. Конституційний статус коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. Коаліційна угода.
3. Правовий статус парламентської опозиції у зарубіжних країнах (Великобританія, ФРН, Франція, Італія, Іспанія, Португалія)
4. Становлення та перспективи правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні
  - 4.1. Законодавче закріплення правового статусу парламентської опозиції на сучасному етапі. Джерела конституційно-правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні
  - 4.2. Питання вдосконалення правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні: аналіз законопроектів.

Питання для самоконтролю

1. Що таке «парламентська більшість»?
2. В якому значенні використовується поняття «парламентська опозиція» в науці конституційного права і політичній практиці?
3. Що таке коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України?
4. В чому полягає проблематичність конституційного визначення коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України?
5. Якими конституційними повноваженнями наділяється коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України?
6. Які спільні риси характеризують правовий статус парламентської опозиції у зарубіжних країнах?
7. Які механізми використовуються для забезпечення прав парламентської опозиції у зарубіжних країнах?
8. В чому полягає зміст принципу пропорційності при забезпеченні прав парламентської опозиції?
9. В чому полягає специфіка законодавчого закріплення правового статусу парламентської опозиції на сучасному етапі.
10. Які нормативно-правові акти слугують джерелами конституційно-правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні?
11. Які основні напрямки вдосконалення правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні?

Нормативно-правові акти

1. Закон України "Про політичні партії в Україні" від 05.04.2001 р., зі змінами і доповненнями // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 77. – 28 квіт.
2. Закон України "Про статус народного депутата України", зі змінами і доповненнями // Відом. Верховної Ради України. – 2001. – № 42. – Ст. 212.
3. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010р.// Відом. Верховної Ради України. – 2010. – № 14-15. – Ст.133.
4. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII // Відом. Верховної Ради України. – 2015. – № 26. – Ст.219.

Практика Конституційного Суду України

1. Рішення Конституційного Суду України від 03.12.1998 № 17-рп (справа про утворення фракцій у Верховній Раді) // Офіц. вісник України. – 1998. – № 49. – С. 41.
2. Рішення Конституційного Суду України від 25.06.2008 № 12-рп (справа про перебування народного депутата у депутатській фракції) // Офіц. вісник України. – 2008. – № 52. – Ст. 1741. – С. 120.
3. Рішення Конституційного Суду України від 17.09.2008 № 16-рп (справа про коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді) // Офіц. вісник України. – 2008. – № 72. – Ст. 2432. – С. 109.
4. Рішення Конституційного Суду України від 28.04.2009 № 8-рп (справа за конституційним поданням Президента щодо офіційного тлумачення положення частини восьмої статті 83 Конституції у системному зв'язку з положеннями частин шостої, сьомої статті 83, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції) // Офіц. вісник України. – 2009. – № 34. – Ст. 1172. – С. 25

Основна література

1. Проект Закону про парламентську більшість і парламентську опозицію у Верховній Раді України 2214-1 від 30.07.2003 (ініціатори законопроекту Карпов О.М., Ващук К.Т., Гавриш С.Б.) URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2214-1&skl=5
2. Проект Закону про парламентську опозицію 2214-3 від 11.02.2004 (ініціатор законопроекту Філенко В.П.) URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2214-3&skl=5
3. Проект Закону про парламентську опозицію № 2885 від 12.01.2007 р. (ініціатори законопроекту Коваль В.С., Комар М.С., Тимошенко Ю.В.) // URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2885&skl=6
4. Ковриженко Д. Концептуальні зауваження до законопроектів «Про політичну опозицію», «Про парламентську більшість та парламентську опозицію», «Про парламентську більшість та парламентську опозицію у Верховній Раді України», «Про парламентську опозицію» // "Часопис ПАРЛАМЕНТ" №2/2004

URL:

http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=556&iar_id=593&as=2

5. Совгиря О. Парламентська коаліція – новий суб'єкт конституційного права України // Право України. – 2007. – №2. – С.15-20.

Додаткова література

1. Барабаш Ю. Правові засади функціонування парламентської коаліції: проблеми теорії та практики // Вісн. Академії правових наук України. – 2006. - № 2(45). – С. 51-60.
2. Баубліс В. Опозиція у сеймі Литовської республіки: права та гарантії діяльності // Нац. безпека і оборона, № 7. – К., 2002. – С. 61.
3. Денисов С.А. Использование норм государственного (конституционного) права против оппозиции // Конституционное и муниципальное право. – 2008. – № 18. – С.15-21.
4. Кафарський В. Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України: практика правового регулювання // Право України. – 2007. – № 3. – С. 108-113.
5. Ковриженко Д. Опозиція в Україні: межі правового регулювання // «Часопис ПАРЛАМЕНТ», № 2 / 2006. – С.2-20. URL: http://parlament.org.ua/docs/files/9/1169464844_ans.pdf
6. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Політична структуризація парламентів країн Центральної Європи. - Львів : ПАІС, - 2014. – 351 с.
7. Совгиря О. В. Правовий статус парламентської опозиції: (порівняльно-правовий аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2005. – 21 с.
8. Сюремен Ф. де. Парламентська опозиція у Франції: законодавче забезпечення і традиції діяльності // Нац. безпека і оборона. – № 7. – К., 2002. – С. 65.
9. Хайланд Дж. Захист політичних прав меншин – один із головних принципів Конституції США. // Нац. безпека і оборона. – № 7. – К., 2002. – С. 68.

Теми рефератів

1. Правовий статус парламентської опозиції у Великобританії.
2. Правовий статус парламентської опозиції у Франції.
3. Позитиви і недоліки законопроектів про правовий статус парламентської опозиції.
4. Напрямки вдосконалення правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні.
5. Проблеми реалізації конституційного статусу коаліції депутатських фракцій в Україні.
6. Конституційно-правова природа коаліційної угоди.

Завдання

Завдання 1. Випишіть із Конституції України та Регламенту Верховної Ради України положення, які забезпечують реалізацію прав парламентської опозиції, об'єднавши їх у групи («Контроль за Урядом», «Конституційний контроль», «Організація парламентських розслідувань», «Робота в органах парламенту», «Законодавчий процес» та ін.).

Завдання 2*. Використовуючи дані офіційного сайту Верховної Ради України Проаналізуйте персональний склад парламентських комітетів в розрізі додержання принципу пропорційного представництва фракцій, які не входять до складу парламентської коаліції.

Результати аналізу оформіть у вигляді таблиці:

Назва комітету	Назва депутатської фракції	Кількісний склад фракції	Кількісний склад комітету	Кількість підкомітетів у комітеті	Кількість членів фракції у комітеті	Загальна Участь членів фракції у комітеті, включно із керівними посадами%	Кількість членів фракції серед заступників Голови комітету	Представництво членів фракції серед заступників Голови комітету, %	Кількість членів фракції серед голів підкомітетів	Представництво членів фракції серед голів підкомітетів, %	Належність Голови комітету до депутатської фракції
Комітет з питань аграрної політики та земельних відносин	..	::	::	::	::	::	::	::	::	::	::
Комітет з питань науки і освіти,	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Комітет з питань податкової та митної політики											

Примітка.*Завдання виконується у підгрупах, згідно з порядковим номером у списку академічної групи:

№ 1 - Комітет з питань аграрної політики та земельних відносин, Комітет з питань науки і освіти,

№ 2 - Комітет з питань податкової та митної політики

№ 3 - Комітет з питань правової політики та правосуддя, Комітет з питань сім'ї

№ 4 - Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, Комітет з питань економічної політики

№ 5 - Комітет з питань бюджету, Комітет з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

№ 6 - Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, Комітет з питань промислової політики та підприємництва, Комітет з питань свободи слова та інформаційної політики

№ 7 - Комітет з питань європейської інтеграції, Комітет з питань запобігання і протидії корупції

№ 8 - Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Комітет у закордонних справах

№ 9 - Комітет з питань національної безпеки і оборони, Комітет з питань транспорту

№ 10 - Комітет з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування, Комітет з питань охорони здоров'я

№ 11 - Комітет з питань культури і духовності, Комітет з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки, Комітет з питань інформатизації та зв'язку

№ 12 - Комітет з питань Регламенту та організації роботи Верховної Ради України, молодіжної політики, спорту та туризму, Комітет з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення, Комітет у справах ветеранів, учасників бойових дій, учасників антитерористичної операції та людей з інвалідністю, Комітет з питань фінансової політики і банківської діяльності.

Узагальнивши отримані дані, визначте комітети ВРУ із найнижчим та найвищим рівнем представництва опозиційних парламентських фракцій.

ТЕМА 6. ОРГАНИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

1. Система органів Верховної Ради України. Керівні органи. Робочі органи. Допоміжні органи. Спеціалізовані органи парламентського контролю.
2. Конституційно-правовий статус органів Верховної Ради України.
  - 2.1. Голова Верховної Ради України. Заступники Голови Верховної Ради України.
  - 2.2. Комітети Верховної Ради України.
  - 2.3. Тимчасові спеціальні й тимчасові слідчі комісії.
  - 2.4. Апарат Верховної Ради України.

Питання для самоконтролю

1. Які види органів парламенту виокремлює конституційно-правова доктрина за критерієм тривалості їх діяльності? Схарактеризуйте відмінності між статусом парламентських комітетів і комісій.
2. Які види органів парламенту виокремлює конституційно-правова доктрина за кількісним складом?
3. Які види органів парламенту виокремлює конституційно-правова доктрина за характером повноважень?
4. Які види органів парламенту виокремлюються за обсягом повноважень?
5. У чому полягає відмінність між органом Верховної Ради України та об'єднаннями народних депутатів у Верховній Раді України?
6. Які види органів Верховної Ради України передбачені в Конституції України?
7. На яких принципах формуються комітети Верховної Ради України?
8. Якими актами закріплюється правовий статус органів Верховної Ради України?
9. В чому полягають особливості статусу Погоджувальної ради депутатських фракцій?
10. В чому полягають особливості статусу спеціалізованих органів парламентського контролю?

Нормативно-правові акти

1. Закон України „Про комітети Верховної Ради України” : від 4 квіт. 1995 р. № 116/95-ВР (із змінами, внесеними згідно із законом № 873-VIII від 09.12.2015, ВВР, 2016, № 3, ст.29) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%D0%B2%D1%80>
2. Про державну службу : Закон від 10.12.2015// Відом. Верховної Ради України. 2016. № 4. ст.43
3. Закон України "Про Рахункову палату Верховної Ради України" // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 43. – Ст. 212;
4. Закон України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" від 23.12.1997, ст. 15 // Відом. Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.
5. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. із змінами від 20 листопада 2003 р., від 20 січня 2005 р. // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.
6. Положення про Апарат Верховної Ради України : затв. Розпорядженням Голови Верховної Ради України від 25.08.2011 № 769

7. Про Порядок роботи із зверненнями громадян в Апараті Верховної Ради України : Розпорядження Голови Верховної Ради України від 11.07.2016 № 273 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/273/16-%D1%80%D0%B3>
8. Про внесення змін до Закону України "Про комітети Верховної Ради України" щодо доступу засобів масової інформації до засідань комітетів Верховної Ради України
Закон України від 09.12.2015 № 873-VIII URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/873-19>
9. Про веб-ресурси Верховної Ради України : Розпорядження Голови Верховної Ради України від 19.05.2015 № 699 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/699/15-%D1%80%D0%B3>
10. Про обрання голів, перших заступників, заступників голів, секретарів, членів комітетів Верховної Ради України восьмого скликання та обрання голови, першого заступника, заступників голови, секретаря та членів Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації : Постанова Верховної Ради України від 04.12.2014// Відом. Верховної Ради України, 2015, № 1, Ст.11.
11. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання : Постанова Верховної Ради України від 04.12.2014 №22-VIII URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/22-19>
12. Про структуру апарату Верховної Ради України : Постанова Верховної Ради України від 20.04.2000 № 1678-III (Відом. Верховної Ради України, 2000, N 31, ст.253
13. Про звернення до комітетів Верховної Ради України : Постанова Центрвиборчкому від 25.12.2015 № 620 // URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0620359-15>
14. Положення про помічника-консультанта народного депутата України : затв. Постановою Верховної Ради України від 13.10.1995 // Відом. Верховної Ради України, 1995, № 37, ст.283) (в ред. від 01.05.2016)
15. Положення про Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : затв. Наказом Уповноваженого ВР з прав людини від 20.06.2012 URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v04_8715-12/paran2#n10
16. Про деякі питання висвітлення діяльності комітетів Верховної Ради України та народних депутатів України : Розпорядження Голови Верховної Ради України від 29.01.2015 № 77 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/77/15-%D1%80%D0%B3>
17. Положення про секретаріат комітету Верховної Ради України : затв. Розпорядженням Голови Верховної Ради України від 22.02.2008 № 305 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/305/08-%D1%80%D0%B3#n11>
18. Положення про секретаріат депутатської фракції у Верховній Раді України Голова Верховної Ради; затв. Розпорядженням Голови Верховної Ради України від 22.02.2008 № 304 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/304/08-pr>

Практика Конституційного Суду України

1. Рішення Конституційного Суду України від 05.03.2003 № 5-рп (справа про звернення народних депутатів до Національного банку) // Вісник Конституційного Суду України. – 2003. – № 1. – С. 35.
2. Рішення Конституційного Суду України від 18.11.2004 № 17-рп (справа про Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради) // Офіц. вісник України. – 2004. – № 48. – Ст. 3159. – С. 24.

3. Висновок Конституційного Суду України від 16.10.2002 № 1-в (справа щодо внесення змін до статей 81, 82, 85, 87, 89, 90, 94, 97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122 Конституції та доповнення її статтею 89-1) // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 5. – С. 18.

4. Ухвала Конституційного Суду України від 29.01.2008 № 4-у (справа за конституційним поданням 45 народних депутатів щодо відповідності Конституції (конституційності) Постанови Верховної Ради «Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України для вивчення питань аналізу стану додержання Конституції та законів України у нормотворчій та правозастосовчій діяльності державних органів, посадових осіб, інших суб'єктів владних повноважень») // Вісник Конституційного Суду України. – 2008. – № 2. – С. 47.

Література

1. Словська І. Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України. – К. : Юрінком Інтер, 2013. 335 с.

2. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Рахункова палата. Комітети – основа діяльності законодавчих органів влади : / за ред. П. Кислого, Т. Сінклера, Т. Браунта. – К. : Заповіт, 1997. – 99 с.

3. Стопченко М. І. Конституційно-правовий статус голови парламенту в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. І. Стопченко. К., 2015. 20 с.

4. Анохін О. М. Постійні комісії (комітети) Верховної Ради України: правові питання організації і діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / О. М. Анохін. – Харків, 1997. – 23 с.

5. Органи державної влади України / за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. – 592 с.

6. Медвідь А. Б. Конституційно-правовий статус тимчасових комісій. Верховної Ради України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / . К., 2008. – 18 с.

Додаткова

1. Комітети Конгресу США : історія компромісів // Віче. – 1998. - № 12 (81). – С.126-143.

2. Голяк Л. В. Інститут спеціалізованого омбудсмана: світовий досвід організації та діяльності . - Л. : ЗУКЦ, 2011. - 303 с.

3. Наулік Н.С. Інститут омбудсмана в Україні та Республіці Польща: порівняльне дослідження : : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / . К., 2007. – 18 с.

4. Савченко Л.А. Правовий статус Рахункової палати України. – Ірпінь : Акад. держ. податк. служби України, 2002. - 131 с.

ТЕМА 7. ПРАВОВИЙ СТАТУС НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ.

ДЕПУТАТСЬКИЙ ІНДЕМНІТЕТ ТА ІМУНІТЕТ

1. Депутатський імунітет: поняття і зміст
2. Депутатський індемнітет: поняття і зміст
3. Привілеї депутатів за конституційним правом зарубіжних держав.
4. Привілеї депутатів за конституційним правом України.
5. Інститути депутатського імунітету та індемнітету в рішеннях КСУ
6. Депутатська етика і засоби її забезпечення. «Загальні етичні принципи для членів парламенту».

Питання для самоконтролю

1. Яке обґрунтування має інститут депутатської недоторканності в зарубіжній доктрині конституціоналізму?
2. Як співвідносяться поняття депутатський імунітет та індемнітет?
3. Як пов'язані інститут депутатської недоторканності із типом представницького мандата?
4. Як пов'язані депутатський мандат і відповідальність?
5. Якими засобами забезпечується відповідальність депутатів в умовах дії індемнітету та імунітету?
6. Яких змін зазнали концепції депутатської недоторканності в 90-і рр. в зарубіжних державах? Що стало причиною змін?

Міжнародні договори та інші документи

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49.
2. Конвенція про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй від 13 лютого 1946 р. // Відомості Верховної Ради України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_150
3. Генеральна угода про привілеї та імунітети Ради Європи від 1949 року та Протоколи до неї. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_019
4. Resolution (97) 24 on the twenty principles for the fight against corruption, adopted by the Committee of Ministers on 6 November 1997 at the 101st session of the Committee of Ministers. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=593789&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>
5. Загальні етичні принципи для членів парламенту URL: <https://www.opora.ua/org/novyny/42436-zahalni-etychni-pryntsy-py-dlya-chleniv-parlamentu>
6. Висновок Венеціанської комісії щодо проекту закону «Про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та

суддів», прийнятий на її 103-му пленарному засіданні від 19.06.2015 р. – CDL AD(2015)013

URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/229B826C8AC787DEC2257D87004987C3](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/229B826C8AC787DEC2257D87004987C3)

Нормативно-правові акти

1. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 р. // Відом. Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.
2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. // Відом. Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.
3. Розпорядження Голови Верховної Ради України «Про деякі питання дотримання прав, виконання обов'язків та посилення відповідальності народного депутата України у Верховній Раді України» від 28.04.2015р. – № 636. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/636/15-%D1%80%D0%B3>
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. (із змінами і доповненнями) // Відом. Верховної Ради України. – 2003. – №40-44. – Ст.356.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 14.04.2012р. (із змінами і доповненнями) // Відом. Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984р. (із змінами і доповненнями) // Відом. Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст.1122.

Практика Конституційного Суду України

1. Рішення Конституційного Суду України від 13.05.1997 № 1–зп (справа щодо несумісності депутатського мандата) // Офіц. вісник України. – 1997. – № 20. – С. 117.
2. Рішення Конституційного Суду України від 23.12.1997 № 7–зп (справа про Рахункову палату) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-97>
3. Рішення Конституційного Суду України від 26.02.1998 (справа про вибори народних депутатів України). URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=8824>
4. Рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 (справа про депутатську недоторканність). – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v009p710-99>
5. Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2003 № 12–рп (справа про гарантії депутатської недоторканності) // Офіц. вісник України. – 2003. – № 28. – Ст. 1381. – С. 119.
6. Висновок Конституційного Суду України від 27.06.2000 № 1–в (справа про внесення змін до статей 76, 80, 90, 106 Конституції) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 30. – Ст. 1287. – С. 163.

7. Висновок Конституційного Суду України від 11.07.2001 № 3-в (справа про Римський Статут) // Офіц. вісник України. – 2001. – № 28. – Ст. 1267. – С. 104.

8. Висновок Конституційного Суду України від 16.06.2015 № 1-в (справа за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/card/v001v710-15>

Основна література

1. Ковриженко Д. Імунітети виборних посадових осіб: шляхи удосконалення правового регулювання // Часопис ПАРЛАМЕНТ. № 5/2009. С.58-64 URL: http://parlament.org.ua/docs/files/9/1264780670_ans.pdf

2. Законодавче регулювання питань парламентської етики в країнах Європейського Союзу : Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром (06 травня 2016) URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28887.pdf>

3. Депутатські привілеї: Зарубіжний досвід та пропозиції для України Інформаційно-аналітичне дослідження / Лабораторія законодавчих ініціатив ; Д.Ковриженко, О. Чебаненко, О. Грищук, Н.Колодяжна, Я.Беседа. – К., 2007 URL: http://parlament.org.ua/docs/files/8/1174577340_ans.pdf

Додаткова література

1. Ніканорова Е.Ю. Конституційно-правове регулювання інституту депутатської недоторканності в державах-членах ЄС // Часопис Київ. ун-ту права.- 2009. - № 4. – С.133-138 URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2009_4/133.pdf

2. Конончук С. Г. Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність. Дослідження проблеми / С. Конончук, О. Ярош ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. — К.: Агентство “Україна”, 2011. — 96 с. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/immunity2011.pdf>

3. Боднар Р.Г. Класифікація гарантій депутатської діяльності URL: <http://visnyk.univd.edu.ua/?controller=service>

4. Депутатська недоторканність (сучасна парламентарська та судова практика: правовий аналіз) / заг. ред. О.В.Задорожного. – К. : Логос, 2004.

5. Погорелова А. І. Розвиток культури парламентаризму в Україні. – К. : Парламентське видавництво, 2012. – 246 с.

6. Реєнт О.О. Право депутатської недоторканності (питання теорії та практики) : дис. ...канд. юрид. наук. - Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2009. – 271 с. URL: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/6/363/2208.html>

7. Чепель О.Д. Депутатський індемнітет: за українським та зарубіжним законодавством // Наук. вісник ЧНУ. – 2010. – Вип. 550. – С.33-37. URL: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/550/7.pdf>

8. Грушанська Н. Інститут депутатської етики. Поняття та сутність // Віче. – 1999. – № 4. – С. 49.

9. Колесник К. Особливості парламентської етики в Україні // Право України. – 2004. – № 6. – С. 84.

Завдання

Завдання 1. Проаналізуйте:

-ухвалені КСУ рішення з питань депутатського імунітету (див. план заняття);

-Висновок Конституційного Суду України від 16.06.2015 № 1-в/2015 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України (URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-15>);

-окремі думки суддів КСУ щодо вказаного Висновку (URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-15>);

Яке призначення має інститут депутатської недоторканності згідно з рішеннями КСУ?

Порівняйте зміст правових позицій КСУ, наведених у рішеннях та Висновку КСУ від 16.06.2015.

Дайте правовий аналіз Висновку КСУ від 16.06.2015. Висловіть свої міркування щодо наступності або суперечності правових позицій Висновку та попередніх рішень КСУ з цього питання. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 2. Порівняйте обсяг депутатського індемнітету в зарубіжних державах (Великобританія, Франція, Польща (URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/immunity2011.pdf>))

Висловіть свої міркування щодо доцільності зміни обсягу депутатського індемнітету в Україні. За необхідності обґрунтуйте відповідні конституційно-правові пропозиції.

Завдання 3. Порівняйте обсяг депутатського імунітету у Франції, Польщі та Україні. (URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/immunity2011.pdf>)

Висловіть свої міркування щодо доцільності змін обсягу депутатського імунітету в Україні.

Обґрунтуйте відповідні конституційно-правові пропозиції.

Завдання 4. Порівняйте гарантії матеріального забезпечення депутатів зарубіжних парламентів та України. (див.: Депутатські привілеї: зарубіжний досвід та пропозиції для України. – С.20-31. URL: http://parlament.org.ua/docs/files/8/1174577340_ans.pdf)

Висловіть свої міркування щодо доцільності змін обсягу гарантій матеріального забезпечення депутатів в Україні. Обґрунтуйте відповідні конституційно-правові пропозиції.

ТЕМА 8: ФУНКЦІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

1. Функції і повноваження парламенту: поняття і види.
2. Законодавчі повноваження Верховної Ради України та правові форми їх реалізації.
3. Кадрово-номінаційні повноваження Верховної Ради України.
  - 3.1. Участь у формуванні органів державної влади.
  - 3.2. Участь у призначення посадових осіб.
4. Бюджетні повноваження Верховної Ради України.
5. Контрольні повноваження Верховної Ради України і правові механізми їх забезпечення.
6. Інші повноваження парламенту. Зовнішньополітичні повноваження. Квасисудові повноваження.
7. Межі повноважень Верховної Ради України як предмет розгляду Конституційним Судом України.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010р.// Відом. Верховної Ради України. – 2010. – № 14-15. – Ст.133.
3. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 р.// Відом. Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.
4. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010р. (із змінами і доповненнями) // Відом. Верховної Ради України. – 2010. - № 50-51. - Ст.572.
5. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997, ст. 15 // Відом. Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.
6. Закон України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 43. – Ст. 212.

Практика Конституційного Суду України

1. Рішення Конституційного Суду України від 27.04.2000 № 7–рп (справа про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 18. – Ст. 756. – С. 195.
2. Рішення Конституційного Суду України від 12.02.2002 № 3–рп (справа про електроенергетику) // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 1. – С. 19.
3. Рішення Конституційного Суду України від 17.10.2002 № 17–рп (щодо повноважності Верховної Ради) // Офіц. вісник України. – 2002. – № 44. – Ст. 2045. – С. 190.

4. Рішення Конституційного Суду України від 10.04.2003 № 7-рп (справа про гарантії діяльності народного депутата) // Офіц. вісник України. – 2003. – № 17. – Ст. 789. – С. 131.
5. Рішення Конституційного Суду України від 14.10.2003 № 16-рп (справа про направлення запиту до Президента) // Офіц. вісник України. – 2003. – № 46. – Ст. 2388. – С. 13.
6. Рішення Конституційного Суду України від 07.04.2004 № 9-рп (справа про Координаційний комітет) // Офіц. вісник України. – 2004. – № 16. – Ст. 1122. – С. 163.
7. Рішення Конституційного Суду України від 11.12.2007 № 12-рп (справа про порядок припинення повноважень членів Кабінету Міністрів) // Офіц. вісник України. – 2007. – № 96. – Ст. 3499. – С. 17.
8. Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2008 № 4-рп (справа про Регламент Верховної Ради) // Офіц. вісник України. – 2008. – № 28. – Ст. 904. – С. 150.
9. Рішення Конституційного Суду України від 26.02.2009 № 6-рп (справа за конституційним поданням Президента щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 85 Конституції) // Офіц. вісник України. – 2009. – № 16. – Ст. 497. – С. 167.
10. Рішення Конституційного Суду України від 10.06.2009 № 14-рп (справа за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про визнання такою, що втратила чинність, Постанови Верховної Ради України «Про призначення позачергових виборів депутатів Тернопільської обласної ради») // Офіційний вісник України. – 2009. – № 47. – Ст. 1594. – С. 58.
11. Ухвала Конституційного Суду України від 24.02.2009 № 11-уп (справа за конституційним поданням 51 народного депутата щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 90 Конституції) // Вісник Конституційного Суду України. – 2009. – №2. – С. 74.

Література

1. Майданник О.О. Питання теорії функцій Парламенту України // Вісн. Конституційного Суду України. – 2006. – №1. – С. 81-89.
2. Тихомиров Ю. О. Компетенція законодавчих органів. Парламентаризм в Україні: теорія та практика: Матеріали між нар. наук.-практ. конф. – К.: Вид-во АТ "Книга", 2001. – С.105-117.
3. Рабінович П. М. Ефективність юридичних гарантій законності: до методики її виявлення // Вісн. Академії правових наук України. 2010. – №1. – С. 18.
4. Законодавство: проблеми ефективності. – К.: Ін-т держави і права В. М. Корецького НАН України, 1995. – 229 с.
5. Георгієвський Ю.В. Компетенція органів публічної влади: теорія і практика. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2016.

Задачі

Задача 1. 21.02.2014 Верховною Радою України було прийнято Закон № 742-VII «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» (Відом. Верховної Ради України, 2014, № 11, ст.143).

Які обставини дозволяють вважати Закон № 742-VII актом реалізації установчих повноважень парламенту?

Ознайомтесь з публікаціями:

1. Ющик О. Без легітимної Конституції не може бути легітимної влади // Дзеркало тижня. 3 жовтня 2014. URL: <http://gazeta.dt.ua/internal/bez-legitimnoyi-konstituciyi-ne-mozhe-buti-legitimnoyi-vladi-.html>

2. Речицький В. Український конституційний процес у 2014 році // Часопис «Критика»: Рік XVIII, число 11-12 (205-206) URL: <http://krytyka.com/ua/articles/ukrayinskyy-konstytutsiynyy-protses-u-2014-rotsi#sthash.E4vDrte0.dpuf>

3. Різник С. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності // Вісн. Конституційного Суду України. – 2015. – № 6. – С.58-66.

Проаналізуйте Рішення КСУ від 5.10.2005 № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом) та від 16.04.2008 № 6-рп/2008 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі).

Задача 3. Верховною Радою України прийнято Закон «Про заходи зі стабілізації економічної ситуації в Україні». Згаданим Законом було встановлено тимчасову заборону на підвищення роздрібних цін на товари першої необхідності згідно з установленим у Законі переліком, вище рівня, зазначеного у Законі (від 0,005 до 0,02 % мінімальної заробітної плати, встановленої на поточний рік).

Президент України звернувся до КСУ з конституційним поданням щодо відповідності вказаного Закону Конституції України. Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що, прийнявши цей Закон, Верховна Рада України вийшла за межі своєї компетенції, визначеної Конституцією України (статті 85, 92), і перебрала на себе повноваження, які Конституцією України покладено на органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Цим самим Верховна Рада України порушила принцип поділу влади в Україні (частина перша статті 6 Конституції України). Президент України також зазначає, що відповідно до пункту 3 статті 116 Конституції України проведення цінової політики у державі забезпечує Кабінет Міністрів України.

Ознайомтесь з рішеннями КСУ від 2 березня 1999 року № 2-рп/99 (справа про комунальні послуги), від 10 лютого 2000 року N 2-рп/2000 (справа про ціни і тарифи на житлово-комунальні та інші послуги), від 16 березня 2004 року № 6-рп/2004 (справа про друковані періодичні видання).

Виокремте з мотивувальних частинах згаданих рішень КСУ принципи, які визначають межі здійснення ВРУ своїх конституційних повноважень у сфері ціноутворення. Використовуючи Конституцію України та рішення КСУ, аргументуйте правову позицію щодо предмету конституційного подання.

ТЕМА 9. ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА МЕТОДИ ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ

1. Ефективність діяльності парламенту: поняття та види.
2. Методи оцінки ефективності функціонування парламенту.
  - 2.1. Кількісні методи
  - 2.2. Якісні методи
3. Міжнародні стандарти функціонування ефективних парламентів. Європейські стандарти законотворчої діяльності.
4. «Біла книга» українського парламентаризму.

Міжнародні документи

1. Benchmarks and Self Assessment Frameworks for Democratic Legislatures. Background Publication prepared for the International Conference on Benchmarking and Self-Assessment for Democratic Legislatures / UNDP, Democratic Governance Group, Bureau for Development Policy, Global Programme for Parliamentary Strengthening (GPPS). - Brussels/New York, 2010; URL: http://www.agoraparl.org/sites/default/files/Background_Publication_Final_0.pdf
2. International IDEA's State of Democracy assessment methodology; URL: <http://www.idea.int/data-tools/tools/state-democracy-assessments>
3. Congressional Capabilities Index; URL: <https://books.google.com.ua/books?id=SX7WAMImzswC&pg=PA208&lpg=PA208&dq=Congressional+Capabilities+Index&source=bl&ots=z-HeL4LzVB&sig=fjO05eqHtTMKSwZbpJ5rH69xjbo&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwiinPCOhvfQAhVEcRQKHcRCBJoQ6AEIHjAA#v=onepage&q=Congressional%20Capabilities%20Index&f=false>
4. Recommended Benchmarks for Democratic Legislatures. Commonwealth parliamentary association secretariat suite 700, Westminster house, 7 Millbank, London SW1P 3JA, United Kingdom, 2006. URL: http://www.cpahq.org/cpahq/Main/Document_Library/Benchmarks_for_Democratic_Legislatures/Recommended_Benchmarks_for_Democratic_Legislatures.aspx?
5. CPA Benchmarks for Democratic Legislatures Self-Assessment Guidance Note (CPA, 2009); URL: <http://www.agoraparl.org/sites/default/files/CPA%20Benchmarks%20for%20Democratic%20Legislatures%20SelfAssessment%20Guidance%20Note.pdf>
6. Evaluating Parliaments: A self-assessment toolkit for parliaments (IPU, 2008); URL: <http://www.ipu.org/pdf/publications/self-e.pdf>
7. Towards the Development of International Minimum Standards for Democratic Legislatures (NDI, 2006); URL: http://www.agoraparl.org/sites/default/files/NDI%20Toward%20the%20Development%20of%20International%20Standards%20for%20Democratic%20Legislatures_A%20Discussion%20Document%20for%20Review%20by%20Interested%20Legislatures_0.pdf

8. Human Rights and Parliaments: Handbook for Members and Staff, Westminster Consortium, London, 2011.

Література

1. Батищева, О.С. Зарубіжні стандарти оцінювання ефективності роботи законодавчих органів: методологічні аспекти / О.С. Батищева // Перша міжнародна наукова конференція «Парламентські читання». – К., 2010. – С.16 – 22. <http://eprints.oa.edu.ua/232/1/Efektyvnist.pdf>
2. Концепція змін до законодавчих актів України щодо підвищення ефективності функціонування Верховної Ради України («Біла книга» Українського парламентаризму) // «Часопис ПАРЛАМЕНТ» №1/2010. – С.3-25 URL: http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/08/2010_11.pdf
3. Чебаненко О. Оцінка стану українського парламентаризму на основі Керівних принципів демократичних парламентів // «Часопис ПАРЛАМЕНТ» №2/2011. – С.2-40 URL: http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/08/2011_2.pdf
4. Остапчук Д., Давиденко Б. Історія українського парламенту: 20 років Верховної Ради в 5 графіках URL: <http://voxukraine.org/longreads/digital-history-of-rada/article-ua.html>
5. Дементьев В. В. Экономическая теория парламента: методология анализа / НАН Украины. Ин-т экон.-прав. исслед. - Донецк, 1998. - 48 с.
6. Тінювий аспект депутатської діяльності або Скільки заробляють депутати в парламенті? URL: http://www.vgolos.com.ua/articles/tinovyy_aspekt_deputatskoi_diyalnosti_abo_skilky_zaroblyat_deputaty_v_parlamenti_106876.html?print

Питання для самоконтролю

1. Які підходи до розуміння поняття «ефективність парламенту» існують у спеціальній літературі?
2. Якими методами може вимірюватись ефективність парламенту?
3. Що слугує критеріями ефективності діяльності парламенту?
4. Які параметри ефективності діяльності парламенту закріплено в Керівних принципах демократичних парламентів?
5. В чому полягають кількісні методи визначення ефективності діяльності парламенту?
6. В чому полягають якісні методи визначення ефективності діяльності парламенту?
7. У чому, на Ваш погляд, полягає ефективність здійснюваного парламентом представництва інтересів українського народу?
8. У чому, на Ваш погляд, полягає ефективність законодавчої діяльності парламенту?
9. У чому, на Ваш погляд, полягає ефективність виконання парламентом контрольної функції?
10. Як змінювалась ефективність діяльності Верховної Ради України за доби незалежності України?
11. У чому полягають причини недостатньої ефективності діяльності Верховної Ради України? Яким чином можливо підвищити її ефективність?

ТЕМА 10. ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

1. Проблемні аспекти новітнього конституційного процесу в Україні.
2. Поняття закону і законодавства: законодавча практика, рішення Конституційного Суду України і українська конституційна доктрина.
3. Вдосконалення законодавчої процедури у Верховній Раді України.
  - 3.1. Внесення законопроекту до Верховної Ради України органами або особою, які мають право законодавчої ініціативи.
  - 3.2. Розгляд законопроектів. Експертиза законопроектів.
  - 3.3. Прийняття закону чи іншого правового акта Верховної Ради України.
  - 3.4. Підписання та обнародування закону чи іншого правового акта Верховної Ради України.
4. Проблемні питання делегування законодавчих повноважень:
  - а) Президенту України
  - б) Кабінету Міністрів України.

Нормативно-правові акти

1. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 08.12.2004 р. № 2222-VI // Відом. Верховної Ради України. – 2005. – № 2. – Ст. 44.
2. Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон України від 21 лютого 2014 року // Голос України від 01.03.2014. - № 39 (Спецвипуск).
3. Про текст Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII : Постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2014 року // Голос України від 23.02.2014. № 34. (Спецвипуск)
4. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. №1861- VI // Відом. Верховної Ради України. – 2010. – № 14–15, № 16–17. – Ст. 133.
5. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 07.10.2010 р. № 2591-VI // Відом. Верховної Ради України. – 2011. – № 9. – Ст. 58.
6. Про Національний банк України: Закон України від 20 трав. 1999 р. №679-XIV (з наст. змінами) // Відом. Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст.238.
7. Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень видавати декрети в сфері законодавчого регулювання” : Закон України від 18 листоп. 1992 р. № 2796-XII // Відом. Верх. Ради Укр. – 1993. – №2. – Ст.6.
8. Про порядок підготовки і внесення проектів указів і розпоряджень Президента України : Положення, затв. Указом Президента України від 20 серп. 1993 р. №346/93 (з наст. змінами) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
9. Про порядок роботи у Верховній Раді України із проектами законів, постанов, інших актів Верховної Ради України : Положення, затв. розпорядженням

Голови Верховної Ради України Положення від 25.05.2006 № 448 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/448/06-%D1%80%D0%B3>

10. Про внесення доповнення до Положення про порядок роботи з документами у Верховній Раді України : Розпорядження Голови Верховної Ради України від 24.10.2014 № 693 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/693/14-%D1%80%D0%B3>

11. Про порядок проведення експертизи і підготовки на підпис Президентів України законів України: Розпорядження Президента України від 30.05.1997 р. № 221/97-рп // Офіц. вісник України. – 1997. – № 22. – С. 32.

12. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів: Наказ Міністерства юстиції від 23.06.2010 р. № 1380/5 www.zakon.rada.gov.ua/go/v1380323-10.

13. Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів, затверджені постановою колегії Міністерства юстиції України від 21.11.2000 р. № 41 zakon.rada.gov.ua/laws/show/va041323-00.

14. Про затвердження Положення про Інститут законодавства Верховної Ради України та його структури : Розпорядження Голови Верховної Ради України від 04.08.2003 р. № 770 zakon.rada.gov.ua/laws/show/770/03-рп.

15. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10.06.1997 р. № 503/97 // Офіц. вісник України. – 1997. – № 24. – С. 11.

16. Методичні рекомендації з підготовки та оформлення проектів законів України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, МНС та дотримання правил нормопроектної техніки, затверджені наказом МНС від 10.12.2007 р. № 851 www.mns.gov.ua/laws/laws_preparation/guidelines.zip

17. Методичні рекомендації щодо розроблення проектів законів та дотримання вимог нормопроектної техніки, затверджені наказом Держзводгоспу України від 12.01.2004 р. № 4 uainfo.biz/legal/baseae/ua-amejqr.htm.

18. Методичні рекомендації щодо розроблення проектів законів та дотримання вимог нормопроектної техніки, схвалені постановою колегії Міністерства юстиції України від 21.11.2000 р. № 41 zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0041323-00.

19. Регламент Кабінету Міністрів України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 р. № 950 // Офіц. вісник України. – 2007. – № 54. – С. 21.

Проекти нормативно-правових актів

1. Закон України (проект) „Про закони та законодавчу діяльність” : проект, прийнятий Верховною Радою України 22 груд. 2005 р. № 3265-IV (текст, підписаний Головою Верховної Ради України 28 груд. 2005 р.) // URL: <http://www.rada.gov.ua:8080/pls/zweb/>

2. Закон України (проект) „Про нормативно-правові акти” : проект, прийнятий Верховною Радою України 13 січ. 2000 р. № 1374-XIV // URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

Міжнародні політико-правові документи

Європейські стандарти законотворчої діяльності : зб. документів /за заг. ред. В.О. Зайчука. – К. : Парламентське вид-во, 2014. 382 с.

Практика Конституційного Суду України

1. Рішення Конституційного Суду України від 09.06.1998 №8-рп (справа щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції) // Офіц. вісник України. – 1998. – № 23. – С. 118.
2. Рішення Конституційного Суду України від 07.07.1998 № 11-рп (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою) // Офіційний вісник України. – 1998. – № 27. – С. 139.
3. Рішення Конституційного Суду України від 28.03.2001 № 2-рп (справа про позачерговий розгляд законопроектів) // Офіц. вісник України. – 2001. – № 15. – Ст. 658. – С. 105.
4. Рішення Конституційного Суду України від 17.10.2002 № 17-рп (справа повноважності Верховної Ради) // Офіц. вісник України. – 2002. – № 44. – Ст. 2045. – С. 190.
5. Рішення Конституційного Суду України від 18.09.2008 № 17-рп (справа за конституційним поданням 50 народних депутатів щодо відповідності Конституції (конституційності) статті 3 Закону «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим») // Офіц. вісник України. – 2008. – № 73. – Ст. 2465. – С. 130.
6. Рішення Конституційного Суду України від 13.01.2009 № 1-рп (справа про право законодавчої ініціативи щодо внесення змін до закону про Державний бюджет) // Офіц. вісник України. – 2009. – № 7. – Ст. 222. – С. 67
7. Рішення Конституційного Суду України від 28.04.2009 № 8-рп (справа за конституційним поданням Президента щодо офіційного тлумачення положення частини восьмої статті 83 Конституції у системному зв'язку з положеннями частин шостої, сьомої статті 83, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції) // Офіц. вісник України. – 2009. – № 34. – Ст. 1172. – С. 25
8. Рішення Конституційного Суду України від 07.07.2009 № 17-рп (справа про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом) // Офіц. вісник України. – 2009. – № 55. – Ст. 1921. – С. 105.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року N 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30.09.2010 № 20-рп // Офіц. вісник України. 2010. – № 72/1. – № 77. 2010. – Ст. 2597. (Спец. випуск)

Основна література

1. Аналітичні висновки за результатами засідання «круглого столу» на тему: «Реформування парламентських процедур: конституційно-правовий аналіз» (Київ 22.11.2016) URL: <http://parlament.org.ua/wp->

content/uploads/2016/12/06122016-Analitychni-vysnovky-KS-Reformuvannya-parlamentskyh-protsedur_2.pdf

2. Конституційна реформа в Україні: новий етап та сучасні виклики : матер. наук.-практ. конф. (24 червня, 2015 року). – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. 284 с.

3. Богачова О. В. Нариси із законотворення / О. В. Богачова. – Кам'янець-Подільський: Рута, 2013. – 224 с.

4. Як забезпечити належну євроінтеграційну експертизу у вітчизняному законодавчому процесі? (Policy Paper) : Європейський інформаційно-дослідницький центр (15.01.2016) URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28831.pdf>

5. Речицький В. Юридичний коментар до поточних конституційних трансформацій в Україні / Всеволод Речицький // Права людини: інформаційний бюлетень Харківської правозахисної групи. – 2014. – № 10. – С. 2.

6. Законодавчий процес і парламентська законодавча процедура в Україні (проблеми якості, рекомендації щодо вдосконалення в контексті європейської практики) / О. В. Скрипник, М. О. Теплюк, О. І. Ющик. – К. : Атіка-Н, 2010. – 92 с.

7. Ковриженко Д. Правове регулювання законодавчого процесу: досвід країн ЄС та пропозиції для України // Часопис Парламент : Науково-популярний журнал . – 01/2011 . – N1 . – С. 2-41. URL: http://parlament.org.ua/upload/docs/Legislative_process_.pdf

Додаткова література

1. «Конституція - правне обличчя всієї країни» : (нереалізовані сторінки сучасного українського конституційного процесу) зб. проектів Конституції України та законопроектів про внесення змін до основного Закону України, Концепція нової Конституції України та концепції змін до Конституції України : у 2-х кн. / заг. ред. В. О. Зайчука. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2014. – 1060 с.

2. Богачова О. В. Законотворення: теоретико-прикладні аспекти. – Кам'янець-Подільський : Рута, 2012. – 448 с.

3. Богачова О. В., Зайчук О. В., Копиленко О. Л. Законотворчий процес зарубіжних країн. – К. : Реферат, 2006. – 656 с.

4. Європейські стандарти законотворчої діяльності / за заг. ред. В. О. Зайчука. – К. : Парламентське вид-во, 2014. 382 с.

5. Журавський В. С. “Пакетне” голосування та інші сумнівні ноу-хау внесення змін до Конституції // Юридичний вісник України. – 2005. – №4. – 29 січ. – 4 лют. – С. 9.

6. Законознавство : навч. посібник / О. Л. Копиленко, О. В. Богачова, С. В. Богачов. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2011. – 152 с.

7. Колісник В. П. Подвійний вотум у процедурі ухвалення конституційного закону / В. П. Колісник // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. праць. – Вип.9. – Харків, 2005. – С. 25–35.

8. Конституційна реформа: збірник матеріалів Центру політико-правових реформ за 2007–2013 р. / за заг. ред. І. Б. Коліушка. – К., 2013. – С. 13.
9. Косович В.М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України : дис. ... докт. юрид. наук. – Львів : ЛНУ, 2015. – 402 с.
10. Нижник Н., Гуменюк І., Муза О. Концептуальні основи утвердження правового моніторингу в Україні// Вісн. Національної академії правових наук України. – 2013. – № 4 (75). – С. 23.
11. Регулювання депутатської законодавчої ініціативи, голосування та питань парламентської відвідуваності в регламентах (міжнародний досвід) : Інформ. довідка, підготовлена Європ. інформ.-дослід. центром (06 травня 2016) *URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28877.pdf>*
12. Семчик В. Науково-правова експертиза як форма доктринального тлумачення законодавства / В. Семчик, О. Поліводський // Право України. – 2013. – № 5. – С. 409–415.
13. Шутак І. Д. Від оцінки ефективності норм права до техніки правового моніторингу / І. Д. Шутак // Вісн. Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 3 (36). – С. 18-24.
14. Ющик О. І. Конституційний процес в Україні: особливості сучасного етапу / О. І. Ющик // Право України. – 2012. – № 8. – С. 26.

ТЕМА 11. ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛОБІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1. Лобізм і лобістські відносини: теоретико-конституційна характеристика.
  - 1.1. Поняття лобізму (лобістської діяльності, лобіювання)
  - 1.2. Структура лобістських відносин.
  - 1.3. Види, форми і методи лобізму.
2. Лобістські відносини в органах державної влади України: проблеми конституційно-правового регулювання.
3. Правове регулювання лобістської діяльності в зарубіжних країнах
4. Лобістські можливості у Верховній Раді України.
5. Конституційно-правові основи лобізму в Україні. Законодавчі ініціативи й механізми узгодження інтересів. Концепція закону про регулювання лобістської діяльності.

Законодавство

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2222-IV від 08.12.2004; № 2952-VI від 01.02.2011; № 586-VII від 19.09.2013; № 742-VII від 21.02.2014; № 1401-VIII від 02.06.2016.
2. Закон України «Про комітети Верховної Ради України» : від 04.04.1995 р., № 16/95-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1995. – № 19. – Ст. 134.
3. Закон України «Про статус народного депутата України» : від 17.11.1992 р., № 2790-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.

Основна література

1. Висновок на проект Закону України «Про регулювання лобістської діяльності в Україні» (реєстр. № 7269 від 20.10.2010 р.) URL: <http://www.csi.org.ua/www/?p=1605>
2. Дягілев О. В. Конституційно-правовий інститут лобізму: вітчизняний та зарубіжний досвід / О. В. Дягілев. - Харків : Майдан, 2011. 251 с.
3. Євгенєва А. Законодавче регулювання лобістської діяльності // Часопис ПАРЛАМЕНТ №1/2004. – С. 32-39.
4. Законодавче регулювання лобістської діяльності (досвід країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки). Інформ. довідка, підготовлена Європ. інформ.- дослід. центром на запит народного депутата України (05.07. 2016) URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/documents/Request/72660.html>
5. Закон України «Про лобіювання в Україні» : Проект (13.04.99), вноситься народним депутатом України Шаровим І.Ф. // www.csi.org.ua/www/?p=1605
6. Манжул К. В. Лобізм у законотворчій діяльності України / К. В. Манжул, І.І. Нікітчук // Бюл. М-ва юстиції України. – 2005. – № 11. – С. 5-11.
7. Погорелова А. Передумови розширення доступу громадян до законотворчого процесу / А. Погорелова // «Віче». URL: <http://www.viche.info/journal/737>.

Додаткова література

1. Ганжуров Ю. Парламент України в політичній комунікації. - К. : Україна, 2007. – 352 с.
2. Одінцова, О. О. Правове регулювання лобізму в сучасній Україні: (загальнотеоретичне дослідження). – Донецьк : Дон. нац. ун-т ек-ки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2011. – 150 с.
3. Базілевич Д., Нестерович В.. Лобіювання в Україні та за кордоном : досвід, проблеми і перспективи : інформ.-аналіт. матеріали до круглого столу (26 лютого 2009 р., м. Київ). - К., 2009. 36 с.
4. Видрін Д. Корпоративний капіталізм і корпоративний парламент // Часопис ПАРЛАМЕНТ №1/2004. – С. 46-47.
5. Гросфельд, О. В. Становлення лобізму в сучасній Україні :автореферат дис. ... канд. політ. наук. Сімферополь, 2009. 16 с.
6. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові аспекти лобіювання у правотворчому процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид наук. – Київ. нац. ун-т внутр. справ. – Київ, 2008. – 22с.
7. Порфімович О. Л. Лобістська діяльність органів державної влади (на прикладі МВС України) // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях вчених. – 2004. – № 30. – С. 27-31.
8. Любимов А.П. Лоббизм как конституционно-правовой институт. М., 1998.
9. Чебыкин И.В. Институционализация лоббистской деятельности (конституционно-правовой аспект): дисс. канд. юрид. наук. - СПб., 2004.

Теми рефератів

1. Генезис конституційно-правового регулювання лобіювання у демократичних державах світу.
2. Проблеми конституційно-правової інституціоналізації лобізму в Україні
3. Лобістські відносини у Верховній Раді України і проблеми реалізації представницької функції парламенту.

ТЕМА 12. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ

1. Поняття, принципи, види, форми парламентського контролю.
2. Проблема здійснення парламентського контролю народними депутатами.
3. Парламентські слухання. Тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України і проблеми підвищення ефективності їх діяльності.
4. Парламентський контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України.
5. Парламентський контроль у бюджетно-фінансовій сфері.
6. Парламентський контроль у сфері прав людини і громадянина. Проблеми підвищення ефективності функціонування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Нормативно-правові акти

1. Закон України "Про статус народного депутата України" // *Відом. Верховної Ради України*. – 2005. – № 34. – Ст. 445.
2. Закон України "Про комітети Верховної Ради України" // *Відом. Верховної Ради України*. – 1995. – № 19. – Ст. 134, в ред. від 09.12.2015.
3. Закон України "Про Рахункову палату Верховної Ради України" // *Відом. Верховної Ради України*. – 1996. – № 43. – Ст. 212.
4. Закон України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" від 23.12.1997, ст. 15 // *Відом. Верховної Ради України*. – 1998. – № 20. – Ст. 99.

Практика Конституційного Суду України

1. Рішення Конституційного Суду України від 19.05.1999 № 4-рп (справа про запити народних депутатів) // *Офіц. вісник України*. – 1999. – № 20. – С. 283.
2. Рішення Конституційного Суду України від 10.05.2000 № 8-рп (справа про статус народного депутата) // *Офіц. вісник України*. – 2000. – № 37. – Ст. 1592. – С. 40.
3. Рішення Конституційного Суду України від 06.12.2001 № 17-рп (справа про угоди про розподіл продукції) // *Офіц. вісник України*. – 2001. – № 50. – Ст. 2239. – С. 48.
4. Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2002 № 4-рп (справа про запити і звернення народних депутатів до органів дізнання і досудового слідства) // *Вісник Конституційного Суду України*. – 2002. – № 2. – С. 6.
5. Рішення Конституційного Суду України від 05.03.2003 № 5-рп (справа про звернення народних депутатів до Національного банку) // *Вісник Конституційного Суду України*. – 2003. – № 1. – С. 35.
6. Рішення Конституційного Суду України від 14.10.2003 № 16-рп (справа про направлення запиту до Президента) // *Офіц. вісник України*. – 2003. – № 46. – Ст. 2388. – С. 13.

Література основна

1. Парламентський контроль за сферою безпеки: принципи, механізми і практичні аспекти / ред. Філіпп Флурі, Андерс Б. Йонсон, Ганс Борн. К. : Міжпарламентський союз ; Женева : Женевський центр дем. контролю за збройними силами, 2015. – 195 с.

2. Верцімага І. В. Механізми здійснення парламентського контролю за реалізацією державної екологічної політики в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр-ння. – К., 2017. – 20 с.

3. Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект). – Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Легас, 2004. – 191 с.

4. Майданник О. О. Парламентський контроль в Україні . – К. : Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2004. – 319 с.

5. Звіт уряду в парламенті (Policy Brief) (20.05.2016) // URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28883.pdf>

Література додаткова

1. Шаповал В. М. Контроль парламентський // Юридична енциклопедія. – Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2001. – Т. 3. – С. 325.

2. Орзіх М. П. Функціональна характеристика парламентського контролю в Україні // Парламентаризм в Україні: теорія та практика. Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. – К.: Вид-во АТ "Книга", 2001. – С. 436-441.

3. Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду. – К. : Вид-во "Абрис", 2002. – 414 с.

4. Марцеляк О. Статус і функціонування регіональних представницьких омбудсманів: світовий досвід // Право України. – 2004. – №1. – С. 149.

5. Пеклушенко О. Парламентські слідчі комітети в країнах ЄС (опис та порівняльна оцінка) // Голос України. – №51 (3551) від 22.03.2005.

6. Погорілко В. Ф. Інтерпеляція // Юридична енциклопедія. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 1999. – Т. 2. – С. 710.

7. Огляд іноземного досвіду законодавчого регулювання інституту бізнес-омбудсмена, особливості статусу бізнес-омбудсмена, його права та гарантії діяльності : Інформ. довідка, підготовлена Європ. інформ.-досл. центром на запит народного депутата України URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/documents/Request/72664.html>

ТЕМА 13. ВІДНОСИНИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ І КАБІНЕТОМ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Заняття 1

1. Основні етапи розвитку теорії поділу державної влади в західній політико-правовій думці. Їх соціально-політична зумовленість.
2. Сутність та основні аспекти теорії поділу державної влади. Проблеми розуміння конституційного принципу поділу державної влади.
3. Основні моделі поділу державної влади за різних форм правління. «Жорсткий» та «гнучкий» поділ влади.

Конституції України та зарубіжних держав

1. Конституція України від 28.06.1996 р., із змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011, (ВВР, 2011, № 10, ст.68) Законом № 586-VII від 19.09.2013 // Відомості Верховної Ради від 23.07.96. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Конституція Французької Республіки // Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. А академічний курс : Підручник. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – С. 389-423.
3. Конституція США // Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. А академічний курс : Підручник. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – С. 370-389.

Основна література

1. Серьогіна С.Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики. – Х., 2011. – С. 668-698.
2. Протасова В.Є. Парламентсько-президентська республіка: сутність, особливості, різновиди. – Харків : Право, 2009. – С.49-81.
3. Жук Н.А. Система стримувань і противаг у державному апараті: витоки та основний зміст // Вісн. Академії правових наук України. – 2003. - № 4 (35). – С. 52-62.
4. Заєць А. Конституційно-правові засоби обмеження держави і контролю над владою // Вісн. Академії правових наук України. – 1998. – № 3(14). – С. 15-28.
5. Круїс К. Граничні спори у здійсненні конституційного судочинства. Конституційне судочинство та політичні питання // Вісн. Конституційного Суду України. – 2001. – № 5. – С. 46-48.
6. Цвік М., Жук Н. Динаміка президентської влади в Україні // Вісн. Академії правових наук України. – 2008. – № 3. – С. 33 – 44.
7. Шаповал В.М. Принцип поділу влади та еволюція конституційних статусів Президента України і Кабінету Міністрів України // Проблеми сучасної конституціоналістики. Вип. 2.: Конституційні перетворення в Україні. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – С.233-258.

Додаткова література

1. Рижук І. В. Конституційно-правова модель відповідальності парламентаріїв: порівняльно-аналітичне дослідження : автореф. дис. канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.
2. Федоренко Г. Розподіл влади та її єдність: місце законодавчої гілки влади на етапі державно-правової реформи // Право України. – 1998. – № 7. – С. 7-8.
3. Лікарчук Д. С. Особливості парламентських конфліктів у сучасній Україні : автореф. дис. канд. політ. наук. К., 2016. 18 с.
4. Павленко Р. М. Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід. – К.: Видавничий дім "КМ Академія", 2002. – 253 с.
5. Колодій А.М. Парламент України: місце в системі розподілу влад та перспективи його удосконалення // Парламентаризм в Україні: теорія та практика : Матеріали між нар. наук.-практ. конф. – К.: Вид-во АТ "Книга", 2001. – С.213-217.
6. Кривенко Л. Т. Парламент без парламентаризму? // Віче. – 1997. – №4 (61). – С. 13--32.
7. Агафонов С. А. Окремі аспекти взаємодії Президента та Верховної Ради України як вищих органів державної влади // Парламентаризм в Україні: теорія та практика: Матеріали між нар. наук.-практ. конф. – К. : Вид-во АТ "Книга", 2001. – С. 127-132.
8. Бабенко К.А. Принцип поділу державної влади та сучасні проблеми його реалізації в Україні (конституційно-правовий аналіз): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. – К., 2004. – 17 с.
9. Білак І. Розподіл повноважень: політична вигода чи конституційна відповідальність? // Вісн. Конституційного Суду України. – 2007. – № 5. – С. 55–61.
10. Бульба О. Деякі аспекти реформування моделі поділу влади в Україні // Право України. – 2004. – №4. – С. 27-31.
11. Веніславський Ф. Проблеми української моделі організації державної влади // Конституційна реформа: експертний аналіз. – Харків : Фоліо, 2004. – С. 73-84.
12. Дашковская Е.Р. Теоретические аспекты разделения властей в Украине: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01. - Харьков, 1997. – 177 с.
13. Демишель А., Демишель Ф., Пикемаль М. Институты и власть во Франции. Институционные формы государственно-монополистического капитализма / под ред. М.А. Крутоголова. – М. : Прогресс, 1977. – 232 с.
14. Жук Н. Роль політичних партій у здійсненні принципу поділу влади // Вісн. Академії правових наук України. – 2004. - № 2 (37). – С. 46-54.

15. Заяць Н. Теоретико-правові проблеми інституту президентства в механізмі реалізації державної влади в Україні // Право України. – 2009. – № 6. – С. 29–37. 4.
16. Ковлер А.И. Политическая система Пятой республики во Франции: конституционные нормы и политическая практика // В сб.: Политические партии и государственный механизм капиталистических стран. Свердловск, СЮИ, 1982. – С. 68-81.
17. Ольховский Є., Ольховський Б. Проблеми взаємовідносин гілок влади в сучасних умовах // Вісн. Академії правових наук України. – 2007. – № 1. – С. 85–91.
18. Селівон М. Конституційний принцип розподілу влад у контексті однойменної теорії // Вісн. УАДУ. - 2003. - № 2.
19. Тимофєєва Л.Р. Взаємодія між парламентом України і главою держави в законодавчій сфері // Парламентаризм в Україні: теорія та практика. Матеріали міжнародної наук. практ. конференції. – К.: Вид-во АТ "Книга", 2001. – С. 12-617.
20. Система стримувань і противаг: до і після політичної реформи // Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. Число 16 (363), 14 травня 2007 року.
21. Шабо Ж.-Л. Государственная власть: конституционные пределы и порядок осуществления // ПОЛИС. – 1993. – № 3.

Практика Конституційного Суду України

1. Рішення Конституційного Суду України від 24.06.1999 № 6–рп (справа про фінансування судів) // Офіц. вісник України. – 1999. – № 28. – Ст. 169.
2. Рішення Конституційного Суду України від 10.02.2000 № 2–рп (справа про ціни і тарифи на житлово-комунальні та інші послуги) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 30. – Ст. 1284.
3. Рішення Конституційного Суду України від 27.04.2000 № 7–рп (справа про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб) // Офіц. вісник України. – 2000. № 18. – Ст. 756.
4. Рішення Конституційного Суду України від 21.12.2001 № 19–рп (справа щодо сумісності мандата депутата Верховної Ради АРК з іншими видами діяльності) // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 101.
5. Рішення Конституційного Суду України від 26.03.2002 № 6–рп (справа про охорону трудових прав депутатів місцевих рад) // Офіц. вісник України. – 2002. – № 14. – Ст. 767.
6. Рішення Конституційного Суду України від 07.05.2002 № 8–рп (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) // Офіц. вісник України. – 2002. – № 20. – Ст. 993. – С. 101.
7. Рішення Конституційного Суду України від 25.01.2012 № 3–рп (щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України) // Вісн. Конституційного Суду України. – 2012. – № 2. – С. 25.

8. Рішення Конституційного Суду України від 29.08.2012 № 16-рп (справа про підсудність окремих категорій адміністративних справ) // Офіц. вісник України. – 2012. – № 70. – Ст. 2840.

9. Висновок Конституційного Суду України від 05.11.2003 № 2-в (справа про внесення змін до статей 76, 78, 81 та інших Конституції) // Офіц. вісник України. – 2003. – №46. – Ст. 2390. – С. 24.

10. Висновок Конституційного Суду України від 12.10.2004 № 2-в (справа про законопроект № 4180 з внесеними до нього поправками) // Офіц. вісник України. – 2004. – № 42. – Ст. 2777. – С. 83.

11. Висновок Конституційного Суду України від 10.07.2012 № 1-в (справа про внесення змін до статей 80, 105, 126, 149 Конституції України) // Офіц. вісник України. – 2012. – № 55. – Ст. 2214.

Теми рефератів

1. Етапи розвитку концепції поділу державної влади в європейській політико-правовій думці
2. Особливості становлення ідей поділу державної влади в конституційно-правовій думці України.
3. Проблема політичного протистояння між «гілками» державної влади в Україні

1-е заняття

Завдання

Завдання 1. Назвіть характерні ознаки напівпрезидентської форми правління. Проаналізуйте положення Конституції України, які стосуються форми правління.

Спростуйте або обґрунтуйте тезу щодо характеристики закріпленої в Конституції України форми правління як «атипової напівпрезидентської».

Завдання 2. За твердженням О.І. Зазнаєва, напівпрезидентська форма правління «демонструє свої сильні сторони за наявності низки умов: несильної президентської влади, розвинутої партійної системи, культури згоди і компромісу в суспільстві тощо».

Виокремте серед вказаних чинників ті, що зумовлені рівнем розвитку політичної культури, комунікативної культури та залежать, зокрема, від особистісних якостей особи, яка обіймає пост глави держави. Висловіть своє ставлення до наведеного твердження. Чи може бути застосовано воно до сучасної форми правління в Україні?

Завдання 3. В чому полягає призначення інституту контрасигнації актів глави держави? Ознайомтесь із відповідними нормами Конституції Франції.

Висловіть свої міркування щодо умов, за яких чином інститут контрасигнації в конституційному праві України може стати дієвим.

Завдання 4. Розкрийте призначення і політико-правову сутність інституту парламентської відповідальності уряду. Розкрийте поняття парламентської довіри уряду.

Завдання 5. Яке значення має схвалення програми діяльності уряду за Конституцією Французької Республіки?

Проаналізуйте норми щодо схвалення програми діяльності уряду за Конституцією України. висловіть свої міркування щодо можливості вдосконалення відповідних конституційних положень.

Заняття 2

1. Система стримувань і противаг як конституційний механізм забезпечення дії засади поділу державної влади.

1.1. Поняття та основні принципи дії. Конституційно-правові засоби ефективності системи стримувань і противаг.

1.2. Юридичні та позаюридичні чинники, що визначають специфіку сучасного механізму дії системи стримувань і противаг між гілками влади.

2. Система стримувань і противаг у трикутнику «президент-парламент-уряд» у класичній напівпрезидентській республіці (на прикладі Франції).

2.1. Особливості функціонування державного механізму за партійно-президентської системи

2.2 Особливості функціонування державного механізму за партійно-парламентської системи.

Завдання

Завдання 1. Проаналізуйте положення Конституції України, які закріплюють механізм стримувань і противаг в системі відносин «президент-парламент», «президент-уряд», «парламент-уряд».

Випишіть (із посиланням на Конституцію України) ті повноваження кожного з органів влади у трикутнику «президент-парламент-уряд», котрі можуть розглядатись як юридичні важелі впливу на інший орган влади в цьому трикутнику.

Завдання 2. Висловіть своє ставлення до пропозицій щодо доцільності запровадження до Конституції України таких змін:

- за згодою ВРУ має здійснюватись не тільки призначення прем'єр-міністра, але і його відставка;

- повноваження президента України призначати членів КМУ, керівників інших центральних органів виконавчої влади, голів місцевих державних адміністрацій і припиняти їх повноваження на цих посадах, а також утворювати, реорганізовувати і ліквідувати міністерства та інші центральні органи виконавчої влади мають стати номінальними;
- повноваження скасовувати акти КМУ слід виключити з компетенції президента України, а його повноваження скасовувати акти АРК передати КМУ (С.Г.Серьогіна. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики. Х., 2011, – С. 690-691).

Завдання 3. Ознайомтесь із рішеннями КСУ від 24.06.1999 р., 10.02.2000 р., 27.04.2000р., 21.12.2001 р., 26.03.2002 р.

Визначте особливості трактування змісту принципу поділу державної влади в наведених актах КСУ.

Які аспекти поділу державної влади відображено в практиці КСУ?

В чому, згідно з правовими позиціями КСУ, викладеними у вказаних рішеннях, полягає призначення поділу державної влади як конституційної засади?

Як обґрунтовується в рішеннях КСУ незастосовуваність принципу поділу державної влади до системи місцевого самоврядування і до особливостей повноважень, та організації органів влади АРК?

В чому, на думку КСУ, полягає призначення системи стримувань і противаг?

Завдання 4.

Ознайомтесь із:

- Рішенням Конституційного Суду України від 25.01.2012 № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України.

- Окремою думкою судді Конституційного Суду України М.А. Маркуш стосовно вказаного Рішення.

Обґрунтуйте чи спростуйте наведену в п.3 Окремої думки правову позицію щодо недотримання в Рішення принципу стримувань і противаг.

Завдання 5.

Ознайомтесь із:

- Рішенням Конституційного Суду України від від 16.06.2011 № 5-рп/2011 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України, законів України "Про Вищу раду юстиції",

"Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження"

- Окремою думкою судді Конституційного Суду України В.Д. Бринцева стосовно вказаного Рішення.

Висловіть свої міркування щодо наведеної в п.3 Окремої думки правової позиції стосовно недотримання в Рішенні принципу стримувань і противаг.

Завдання 6.

Ознайомтесь із Висновком Конституційного Суду України від 10.07.2012 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 80, 105, 126, 149 Конституції України) та Окремою думкою судді Конституційного Суду України Маркуш М.А. стосовно цього Висновку.

Висловіть свої міркування щодо зв'язку між інститутом депутатської недоторканності та системою стримувань і противаг у функціонуванні державної влади.